

**Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes
Latviešu valodas institūts**

Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 153. dzimšanas dienas atcerei veltīta
starptautiska zinātniska konference

**PĒTNIECĪBA VALODAS PRAKSEI:
SOCIOLINGVISTISKIE ASPEKTI,
TERMINRADE, STANDARTIZĀCIJA**

International Scientific Conference

**RESEARCH FOR LANGUAGE PRACTICE:
SOCIOLINGUISTIC ASPECTS,
TERMINOLOGY DEVELOPMENT,
AND STANDARDIZATION**

to commemorate the 153rd anniversary of academician Jānis Endzelīns

**TĒZES
ABSTRACTS**

2026. gada 19.–20. februāris
19–20 February, 2026

Rīga

Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 153. dzimšanas dienas atcerei veltīta starptautiska zinātniska konference „Pētniecība valodas praksei: sociolingvistiskie aspekti, terminrade, standartizācija”. Tēzes. / International Scientific Conference “Research for Language Practice: Sociolinguistic Aspects, Terminology Development, and Standardization” to commemorate the 153rd anniversary of academician Jānis Endzelīns. Abstracts. Sastād. / Comp. by Kristīne Mežapuķe. Lit. red. / Eds.: Justīne Bondare (angļu val.); Regīna Kvašīte (liet. val.). Rīga: LU HZF Latviešu valodas institūts, 2026, 80 lpp.

Izdevums tapis ar valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekta „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012) atbalstu

Konferenci organizē / Conference is organized by

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latviešu valodas institūts /
Latvian Language Institute of the Faculty of Humanities of the University of Latvia

Konferences zinātniskā komiteja / Conference Scientific Committee

Dr. habil. med. Māris Baltiņš (vadītājs), *Dr. philol.* Solvita Berra (*Burr*),
Dr. philol. Ina Druvieta, *Dr. philol.* Ilga Irēna Jansone, *Dr. philol.* Dīte Liepa,
Dr. philol. Regīna Kvašīte, *Dr. philol.* Agris Tīmuška, *Dr. philol.* Anna Vulāne

Konferences rīcības komiteja / Conference Organizing Committee

Mg. paed. Gunita Arņava, *Mg. hum.* Ieva Auziņa, *Mg. hum.* Justīne Bondare,
Mg. hum. Anete Daina, *Mg. hum.* Laura Paula Jansone,
Mg. hum. Kristīne Mežapuķe, *Mg. hum.* Anete Ozola, *Ph. D.* Velga Polinska,
Mg. hum. Vija Požarnova, *Mg. hum.* Viktorija Prituļaka, *Dr. philol.* Sanda Rapa,
Mg. hum. Odrija Reisnere

Maketētāja: Gunita Arņava

ISBN 978-9934-580-25-3

(elektroniskais izdevums / online edition)

<https://doi.org/10.22364/ajeszk.2026.pvp>

© Latvijas Universitāte, 2026

© LU HZF Latviešu valodas institūts, 2026

© Tēžu autori, 2026

SATURS

Albina AUKSORIŪTĒ. Filosofas Romanas Bytautas ir jo kalbinēs nuostatos.....	6
Ilze AUZIŅA, Dace MARKUS, Guna RĀBANTE-BUŠA, Paula MIKĒLSONE. Latviešu literārās valodas zilbes intonācijas normēšanas iespējas	8
Aiga BĀDERE. Mašintulkošanas kļūdu smaguma pakāpe jeb Cik kritiskas ir kritiskas kļūdas	10
Māris BALTIŅŠ. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas vēsturi rakstot.....	12
Harald BICHLMEIER. Beginning Standardization? About the Sequence of the Lemmas in the Lithuanian-German Part of Philipp Ruhig's "Littauisch–Deutsches und Deutsch–Littauisches Lexicon ..." (1747).....	14
Raivis BIČEVSKIS. Terminrade un standartizācija filozofijas tekstos: tulkojumi, oriģinālteksti, jēdzieni kā filozofiska un kā valodiska problēma	17
Vaida BUIVYDIENĒ, Lina RUTKIENĒ. The Path from God's Angel to Business Angel: Semantic Transformations of a Mythonymic Term.....	20
Aida ČIŽIKAITĒ. Eugeno Wüsterio ir Ernsto Drezeno bendradarbiavimas – terminoloģijos kodo paslaptis.....	22
Ina DRUVIETE. Valodas speciālistu atzinumi tiesu praksē: nozīme, saturs, statuss	25
Olga FREIMANE. Local Linguistic Influence on English as a Lingua Franca Use: Evidence from Latvian Medical Professional Communication	28
Dalia KISELIŪNAITĒ. Klaipēdos krašto gyventojų pavardžių percepcijos ir norminimo klausimu.....	30
Regīna KVAŠĪTE (Regina KVAŠYTĒ). Lietuviešu valodas termini Latvijā izdotajās terminu vārdnīcās	32

Edeite LAIME, Lidija LEIKUMA. Augu nosaukumi latgaliski	34
Lidija LEIKUMA. Par amatniecības leksiku Dienvidlatgalē	37
Ilze LOKMANE, Baiba VALKOVSKA, Gunta NEŠPORE-BĒRZKALNE. Stilistiski ekspresīvā leksika elektroniskajā vārdnīcā „Tēzaurš”: pārdomas pēc vārdu marķēšanas talkas	39
Vaida MISEVIČIŪTĒ. Globish in Translation: A Diagnostic Study of English Influence on Contemporary Lithuanian.....	41
Ieva OZOLA, Liene MARKUS-NARVILA. Tīra izlokšne latviešu izlokšņu pētniecībā	43
Silvija PAPAURĒLYTĒ-KLOVIENĒ. On the Concept of Neighborliness in the Lithuanian Worldview.....	46
Vija POŽARNOVA. Valoda kā vērtība: latviešu un kašmieriešu valodas pārliecības salīdzinājums	48
Viktorija PRITUĻAKA. Valodas politikas loma ukraiņu bēgļu lingvistiskajā integrācijā Latvijā	50
Egita PROVEJA. <i>Radiem, draugiem un pazīstamiem tā būdu vēsts:</i> valodas lietojums paziņojumos par cilvēka nāvi 19. gadsimta un 20. gadsimta sākuma latviešu presē	52
Anna RUDZĪTE. Stability and Variation in Latvian Music Terminology: A Diachronic Analysis of Pedagogical Sources.....	54
Elza SEILE, Anna VULĀNE. Kas slēpjas aiz <i>aiž(s)kara</i> skolēnu atbildēs	56
Arturs STALAŽS. Organismu nosaukumterminoloģija – līdz galam vēl neizprasta un specifiska terminoloģijas apakšnozare ar lieliem izaicinājumiem	58
Anna ŠĒFERE. Piedzīvojumu tūrisma termini angļu un latviešu valodā: atbilstmju problemātika un risinājumi	60
Baiba VALKOVSKA. Literārās rediģēšanas vienprātības tests	62
Jānis VECKRĀCIS. Terminoloģiskās un leksikogrāfiskās prakses problēmas latviešu juridisko terminu skaidrojošajās vārdnīcās.....	64
Andrejs VEISBERGS. Gramatiskas konstrukcijas vai frazeoloģismi? Konceptuāli un terminoloģiski apsvērumi.....	66

Rasuolė VLADARSKIENĖ. Kalbinis ir teisinis administracinės lietuvių kalbos reglamentavimas	68
Anna VULĀNE, Elita STIKUTE. Jauniebiesumi metodikā – termini vai <i>netermini</i> ?	70
Palmira ZEMLEVIČIŪTĖ. Pirmojo lietuviško psichiatrijos vadovėlio „Įvadas į psichiatriją“ (1935) asmenų pavadinimai, reiškiami koreliaciniais priesagų vediniais	73
Evelīna ZILGALVE. Partikula <i>vien</i> izteikumā: apkaime, komunikatīvā struktūra, valodas kultūra	75
Ilze ZINĢE. Iztulkot sevi latviski. Latgaliešu mūsdienu literatūra latviešu literārajā valodā	78

Albina AUKSORIŪTĖ

(Lietuvių kalbos institutas)

FILOSOFAS ROMANAS BYTAUTAS IR JO KALBINĖS NUOSTATOS

Analizuojant šių dienų atskirų sričių terminiją ir jos plėtrą svarbu nagrinėti ir įvertinti tos srities terminijos kūrimo raidą, jos pradininkus ir kūrėjus. Romanas Bytautas (1886–1915) – pirmasis lietuviškai rašęs profesionalus filosofas, kurio 140-ąsias gimimo metines šiemet minime. Jis augo sulenkėjusio bajoro Jono Bytauto šeimoje, tad lietuviškai nekalbėjo, lietuvių kalbos pradėjo mokytis įstojęs į Vilniaus 1-ąją gimnaziją. R. Bytautas studijavo Maskvos universitete filosofiją ir psichologiją, kur 1912 m. apgynė diplominį darbą „Wundto mokymo apie sielos substancijos sąvoką kritika“, parašytą rusų kalba, ir buvo paliktas Filosofijos katedroje rengti disertaciją. Besimokydamas Maskvos universitete gerai išmoko lietuvių kalbą, aktyviai įsijungė į lietuvių studentų veiklą.

R. Bytautas buvo aktyvus, skelbė straipsnius periodinėje spaudoje, daug kuo domėjosi. „R. Bytauto filosofinių interesų ratas buvo gana platus: savo darbuose jis palietė ontologijos, gnoseologijos, etikos, estetikos, istorijos filosofijos klausimus, ypač daug dėmesio skyrė kalbos, tautiškumo, kultūros filosofijos dalykams“ (Kabelka, 2023, 356).

R. Bytautas mirė jaunas, nesulaukęs nei 29 metų, jo palikimas nėra didelis, tačiau kai kuriuos darbus svarbu prisiminti ir šiandien. Jis rašė ne tik filosofijos, bet ir kalbos klausimais, kurie nagrinėjami straipsniuose „Šis tas iš lietuvių kalbos filosofijos“ (1908), „Lietuvių raštkalbės reikalais“ (1908), „Kaip tarti ir rašyti svetimžodžius“ (1912), „Tauta ir tautiška sąmonė“ (1912, 1913).

Šiuose straipsniuose filosofas analizavo lietuvių kalbos svarbą ir reikšmę tautai, tautinei kultūrai, bendrinės kalbos formavimosi klausimus, lietuvių kalbos darybos dalykus: suskirstė priesagas į

tam tikras grupės pagal vedinių reikšmę; nagrinėjo svetimžodžių lietuvinimo principus, tautišką sąmonę ir jos formavimosi principus ir kt. Lietuvių terminologijos istorijai svarbu, kad R. Bytautas domėjosi ir terminologijos dalykais.

Pranešime bus trumpai pristatyti R. Bytauto darbai, nagrinėjamos jo nuostatos lietuvių kalbos atžvilgiu, požiūris į terminologiją, analizuojami jo vartoti terminai (*sąvoka, terminija, terminologija, kalbotyrys*, kalbos dalių pavadinimai ir kt.), įvertinama jo veiklos ir darbų reikšmė lietuvių terminologijai.

Literatūra

Kabelka, G. (2023). Romano Bytauto idėjos. In R. Bytautas, *Raštai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 354–366.

**Ilze AUZIŅA, Dace MARKUS, Guna RĀBANTE-BUŠA,
Paula MIKELSONE**

(LU Matemātikas un informātikas institūts)

LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS ZILBES INTONĀCIJAS NORMĒŠANAS IESPĒJAS

Latviešu literārās valodas zilbes intonāciju sistēma (stieptā, krītošā un lauztā intonācija) tradicionāli tiek uzskatīta par nozīmīgu, taču normatīvi problemātisku fonētiski fonoloģiskās struktūras elementu. Zilbes intonāciju lietošanas norma kopumā ir fakultatīva – tā drīzāk pretstata vairāk vai mazāk ieteicamu lietojumu. Šāda normatīvā nenoteiktība aktualizē jautājumu par zilbes intonāciju normēšanas iespējamību mūsdienu latviešu literārās valodas praksē.

Jau Jānis Endzelīns, recenzējot Jēkaba Dubura „Latviešu fonētikas ābeci” (1912), rakstīja, ka „starpība starp krītošo un lauzto intonāciju palaikam nemēdz būt visai liela, tā ka tikai smalka auss to var sadzirdēt” (Endzelīns, 1912/1974, 690), tādējādi norādot uz intonāciju perceptīvās nošķiršanas ierobežojumiem un normatīvā vērtējuma relatīvo raksturu, tomēr iesakot šķirt vismaz stiepto un nestiepto intonāciju.

Avotu, kur noskaidrot literārajai valodai raksturīgo vai ieteicamo zilbes intonāciju, nav daudz: 1) Kārļa Milenbaha „Latviešu valodas vārdnīca”, kur pamatā atspoguļota trīsintonāciju sistēma un kas vēl aizvien tiek izmantota kā avots normatīvo intonāciju izvirzīšanai (Milenbahs, 1923–1932); 2) „Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca” (Ceplītis et al., 1995).

Lai noteiktu, vai un kādā apjomā zilbes intonāciju normēšana latviešu literārajā valodā ir iespējama, analizēta atšķirība starp teorētisko normu (gramatikās, vārdnīcās un rokasgrāmatās fiksētā zilbes intonācija) un faktisko lietojumu dažādās runātāju grupās, īpašu uzmanību pievēršot reģionālajām atšķirībām, paaudžu runas īpatnībām un mediju valodas ietekmei. Izmantojot iepriekšminētos avotus, ir aprakstīts ieteicamās intonācijas lietojums priedēkļos, piedēkļos

un galotnēs un izveidots algoritms automātiskai zilbes intonācijas norādīšanai vārdformās. Analizēti latviešu valodas runātāju aptaujas dati par intonāciju uztveri heterotonos, kā arī izmantoti „LATE fonētiski marķētā runas korpuss” dati (Auziņa et al., 2024), nosakot stieptās un nestieptās intonācijas lietojumu.

Referātā analizēti arī praktiski normēšanas ierobežojumi: zilbes intonāciju uztveres un producēšanas grūtības, intonāciju mainīgums spontānā runā, kā arī fakts, ka daudziem valodas lietotājiem intonācijas nav apzināts valodas elements. Turklāt atšķirībā no segmentālajām vienībām (skaņām) intonācijas ir cieši saistītas ar runas tempu, uzsvāru un individuālo izrunas stilu.

Jau patlaban ir skaidrs, ka pilnīga un stingra zilbes intonāciju normēšana, visticamāk, nav reāli īstenojama, taču ir iespējama funkcionāla normēšana, piemēram, izglītībā, diktoru un skolotāju sagatavošanā, kā arī digitālo valodas tehnoloģiju attīstībā. Iespēja vismaz daļēji paredzēt vārdos lietojamo zilbes intonāciju ļautu pilnīgot latviešu valodas automātisko fonētiskās transkripcijas programmu un izstrādāt kvalitatīvāku latviešu valodas runas sintēzes sistēmu.

Latviešu literārās valodas izrunas pašreizējā attīstības posmā par minimāli nepieciešamu var uzskatīt stieptās un nestieptās intonācijas šķirumu, kā arī trīs intonāciju šķirumu heterotonos. Šāda pieeja ļautu saglabāt fonoloģiski nozīmīgās opozīcijas, vienlaikus neuzliekot pārmērīgi stingras prasības spontānās runas praksē.

Avoti un literatūra

Auziņa, I., Rābante-Buša, G., & Darģis, R. (2024). *LATE fonētiski marķēts runas korpuss (fonLATE)*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Pieejams <http://hdl.handle.net/20.500.12574/115>; <https://korpuss.lv/id/fonLATE>.

Ceplītis, L., Miķelsone, A., Porīte, T., & Raģe, S. (1995). *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Endzelīns, J. (1974). J. A. Dubura „Latviešu fonētikas ābece”. [Recenzija]. In J. Endzelīns, Darbu izlase (II sēj.). Rīga: Zinātne, 686–692. (Pirmizdevums: 1912)

Mīlenbahs, K. (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca* (I–IV sēj.). (Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns.) Rīga: Izglītības ministrija, Kultūras fonds.

Aiga BĀDERE

(Ventspils Augstskola)

MAŠĪNTULKOŠANAS KĻŪDU SMAGUMA PAKĀPE JEB CIK KRITISKAS IR KRITISKAS KĻŪDAS

Mašintulkota teksta kvalitāti var vērtēt manuāli, automātiski vai gan manuāli, gan automātiski, un viens no būtiskākajiem uzdevumiem saistīts ar kļūdas smaguma pakāpes noteikšanu. Manuālajā kvalitātes vērtēšanā lietotā pieeja var atšķirties, proti, vērtētājs var izmantot vienkāršu Likerta skalu, piešķirot vērtējumu punktu izteiksmē. Tomēr, lai iegūtu detalizētāku informāciju par tulkojuma kvalitāti, nereti tiek izmantota MQM jeb daudzdimensiju kvalitātes novērtēšanas metrika (angl. *Multidimensional quality metrics*), kurā tiek šķirtas neitrālas, maznozīmīgas, nozīmīgas un kritiskas tulkojuma kļūdas (MQM, 2026).

Zinātniskajā literatūrā paustās atziņas liecina, ka kļūdu smaguma pakāpju robežas mēdz pārklāties, tomēr pastāv uzskats, ka kritiskas kļūdas attiecināmas uz gadījumiem, „kad mērķtekstā konstatējamas būtiskas atkāpes no avotteksta nozīmes un kad šāds tulkojums ir maldinošs un var radīt sekas saistībā ar veselību, drošību, juridiskajiem jautājumiem, reputāciju, reliģiskajiem jautājumiem vai finansēm” (Al Sharou & Specia, 2022). Vienlaikus norādīts, ka kritiskas kļūdas var būt atkarīgas no konteksta un grūti nošķiramas no nozīmīgām kļūdām, tā pieļaujot subjektīvu vērtēšanu (Freitag et al., 2021). Kļūdas, kas saistāmas ar nozīmīgiem pārpratumiem un lasītāja vai klausītāja uzticības zaudēšanu, var būt arī „liktenīgas” (angl. *fatal*) (Qiu & Pym, 2025).

Līdzās tulkojuma kļūdu smaguma pakāpēm referātā aplūkots jautājums par mašintulkošanas tendenci nodrošināt labskanīgu, bet semantiski neprecīzu tulkojumu, kas ļauj runāt par labskanīguma radītiem aizspriedumiem (angl. *adequacy-fluency bias*) (Shayegh et al., 2025), un par risku un kaitējumu, kas var rasties tulkojuma kļūdu dēļ (Melby & Foley, 2025).

Referātā analizēts arī eksperimentāli praktisks kļūdu smaguma pakāpes noteikšanas uzdevums, kurā vērtētas kļūdas kādas ANO rezolūcijas mašīntulkjumā no angļu valodas latviešu valodā, savukārt noslēgumā sniegts ieskats kļūdu piemērā, kas parāda sabiedrības attieksmi pret mašīntulkošanas kļūdām.

Avoti un literatūra

Al Sharou, K., & Specia, L. (2022). A Taxonomy and Study of Critical Errors in Machine Translation. *Proceedings of the 23rd Annual Conference of the European Association for Machine Translation*. Ghent, Belgium, 171–180. Pieejams <https://aclanthology.org/2022.eamt-1.20.pdf>.

Freitag, M., Foster, G., Grangier, D., Ratnakar, V., Tan, Q., & Macherey, W. (2021). Experts, Errors, and Context: A Large-Scale Study of Human Evaluation for Machine Translation. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 9, 1460–1474. Pieejams https://doi.org/10.1162/tacl_a_00437.

Melby, A., & Foley, R. (2025). *Why Translation Errors Must Be Part of the AI Safety Discussion: Labeling, use-case typologies, and risk mitigation for AI translation*. Tranquility (LTAC Global). Pieejams <https://www.tranquility.info/wp-content/uploads/2025/09/AI-Safety-Report-LTAC.pdf>.

MQM. (2026). Multidimensional Quality Metrics. MQM Council. Pieejams <https://themqm.org/>; skatīts 15.01.2026.

Qiu, J., & Pym, A. (2025). Fatal flaws? Investigating the effects of machine translation errors on audience reception in the audiovisual context. *Perspectives*, 33(5), 913–929. Pieejams <https://doi.org/10.1080/0907676X.2024.2328757>.

Shayegh, B., Peter, J.-T., Vilar, D., Domhan, T., Juraska, J., Freitag, M., & Mou, L. (2025). Feeding Two Birds or Favoring One? Adequacy-Fluency Tradeoffs in Evaluation and Meta-Evaluation of Machine Translation. *Proceedings of the Tenth Conference on Machine Translation*. Suzhou, China, 269–285. Pieejams <https://aclanthology.org/2025.wmt-1.16.pdf>.

Māris BALTIŅŠ

(LU HZF Latviešu valodas institūts, LZA Terminoloģijas komisija)

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJAS TERMINOLOĢIJAS KOMISIJAS VĒSTURI RAKSTOT¹

Šī gada 13. septembrī apritēs 80 gadi kopš pirmās Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas (LZA TK) sēdes, ar kuru tika iedibināts joprojām pastāvošais jaunu terminu apstiprināšanas modelis. Šādā reizē būtiski atskatīties uz paveikto, lai taptu izvērsta LZA TK vēsture, tādēļ raksta mērķis ir iepazīstināt ar apzināto avotu bāzi un publikācijām, kas ir pamats faktu materiāla apzināšanai.

Līdz 2025. gada beigām notikušas 1195 LZA TK sēdes, par kurām saglabājušies gandrīz visi protokoli (trūkst tikai 17), no kuriem protokoli par laiku līdz 1990. gadam glabājas Latvijas Zinātņu akadēmijas arhīvā (LZA arhīva 1. fonda 14. apraksta lietas), bet no 1991. gada – LZA TK. Jāņem vērā, ka no 2006. gada visu sēžu protokoli publiskoti Latvijas Nacionālajā terminoloģijas portālā (<https://termini.gov.lv/komisija/protokoli>). Protokolu rakstīšanas stils (no ļoti sausa un formāla) līdz pat izvērstai viedokļu dokumentācijai laika gaitā mainījies, it īpaši pēdējos gados (kopš 2016. gada) fiksējot argumentāciju, kas bijusi par pamatu kāda lēmuma pieņemšanai.

Savukārt administratīvus lēmumus par LZA TK amatpersonām, statusa maiņu un darbības vērtējumu iespējams atrast LZA Prezidija un citu pārvaldes institūciju protokolos, kas meklējami LZA arhīvā, daļēji atspoguļoti žurnāla „LZA Vēstis” hronikas daļā un LZA gadagrāmatās. Jāatceras, ka no 1946. gada līdz 1958. gada beigām (un atkal no 1998. gada) LZA TK bija LZA Prezidija tiešā pārraudzībā, bet no 1959. līdz 1998. gadam tās darbību nodrošināja

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

LZA Latviešu valodas un literatūras (kopš 1992. gada – Latviešu valodas) institūts.

No LZA TK paveiktā pamanāmākā daļa ir terminu biļeteni (5 nenumurēti biļeteni 1948. gadā, 55 numurēti biļeteni līdz 1987. gadam kā „LZA Vēstu” pielikumi un vēl 8 biļeteni atsevišķu brošūru veidā līdz 1993. gadam) un 15 numurētās terminu vārdnīcas (no 1958. līdz 1989. gadam). Tomēr daudzi, citur nedublēti materiāli atrodami arī rakstu krājumos „Latviešu valodas kultūras jautājumi”, „Konsultants” un „Valodas aktualitātes”. Pēc 1990. gada LZA TK līdzdarbība konstatējama tikai daļā izdoto terminu resursu. Diemžēl neizstrādātās koncepcijas dēļ neveiksmīgs izrādījās mēģinājums izdot informatīvo biļetenu „Terminoloģijas Jaunumi” (2002–2012). To papildina trīs Ernestam Drezenam veltīto konferenču (1992., 2002. un 2012. gadā) un 50 un 70 gadu jubilejas konferenču (attiecīgi 1996. un 2016. gadā) rakstu krājumi.

Turpmākajos pētījumos nepieciešams plašāk pievērsties PSRS valodas politikas ietekmei uz LZA TK darbu, kā arī analizēt terminrades konceptuālo modeļu nomaiņu, nozaru apakškomisiju darbību un konkrētu pētnieku ieguldījumu, lai precīzāk raksturotu komisijas vietu un nozīmi Latvijas kultūras vēsturē laikā kopš Otrā pasaules kara.

Harald BICHLMEIER

*(Saxon Academy of Sciences and Humanities in Leipzig,
Martin Luther University Halle-Wittenberg)*

**BEGINNING STANDARDIZATION?
ABOUT THE SEQUENCE OF THE LEMMAS
IN THE LITHUANIAN-GERMAN PART OF
PHILIPP RUHIG'S "LITTAUISCH-DEUTSCHES
UND DEUTSCH-LITTAUISCHES LEXICON ..." (1747)**

Philipp Ruhig (1675–1749) is one of the most important authors of the early period of Lithuanian lexicography. His "Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon ..." (1747) is, together with his grammar of Lithuanian, one of the milestones of the scientific description of Lithuanian.

In the talk, the structure of the Lithuanian–German part of this dictionary will be taken into view. The ordering of the lemmas in the dictionary is primarily alphabetic, but a closer look reveals that words which seem to have been regarded by Ruhig as the cores/bases of derivative processes (underived verbs, simple adjectives/adverbs, and simple nouns) serve as head words of word families / word nests. If there are e-grade words in a nest, they are used, which makes the dictionary in this regard already look like a predecessor of modern Indo-Europeanists' dictionaries.

The derivatives from these head words are, however, not ordered in an easily understandable way, nor are they presented in alphabetical order. Cf. the following examples:

p. 10

Aukštay, hoch. Adv.

Aukštas, to, m. der Oberboden, Söller, die Lucht.

áuksčas, ta, adj. 2. term. hoch, comparat. aukštėnis, superl. aukščiausias.

Aukßtyñ, adv. in die Höhe.

Aukßtummas, mo, m. die Höhe.

Aukßtybe, bês, f. idem.

Aukßtinaiks, ka, adj. 2. term. auf dem Rücken liegend.

p. 10

áugu, ich wachse, gau, gfu, gti.

áuginù, ich erziehe, 2. ich liege in den Wochen, habe geboren,
ginau, gifu, ginti.

Ar Sun auginna? Hat sie einen Sohn geboren?

Augywè, ês, f. die Mutter, Gebälerin.

Aklè, ês, f. eine Kinderwärterin.

Augmû, en's, m. ein Sproß am Baum von einem Jahr.

Augimmas, mo, m. idem.

ûgis, ugio, m. das Wachstum.

ûglis, glo, m. das Gewächs.

ûgas, ôs, f. eine Beere.

Wynûgè, gès, f. eine Rosine, Weinbeere.

Augalûtas, ta, adj. 2. term. der ein gut Wachstum hat.

Uzáugu, ich erwachse, augau, augfu, augt.

Uzáuginù, ich erziehe, laße erwachsen, nau, fu, iti.

Uzáugdinu, ich laße erziehen, inau, fu, inti.

Uzáugimmas, mo, m. das Erwachsen.

Uzáuginnimas, mo, m. die Erziehung.

The aim of the talk is to find out whether there is a systematicity in these different orderings within the nests or not, and to what degree standardization already plays a role here, be it regarding the spelling of the words or lemma structure.

Moreover, this ordering shows a rather unusual attempt at etymology for the middle of the 18th century. Finally, it shall be clarified to what extent the etymological nests offered by Ruhig can be regarded as correct by today's standards.

Source

Ruhig, P. (1747). *Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon. Worinnen ein hinlänglicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche sonol in der H. Schrift. als in allerley Handlungen und Verkehr der menschlichen Gesellschaften vorkommen, befindlich ist.* Königsberg: Hartung.

Raivis BIČEVSKIS

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte)

TERMINRADE UN STANDARTIZĀCIJA FILOZOFIJAS TEKSTOS: TULKOJUMI, ORIGINĀLTEKSTI, JĒDZIENI KĀ FILOZOFISKA UN KĀ VALODISKA PROBLĒMA

Kopš pirmo akadēmiski profesionālo latviešu filozofu darbības laika līdz pat mūsdienām tikpat aktuāls kā jautājums par pastāvīgu filozofisku pozīciju un filozofijas skolu veidošanos Latvijas un Baltijas kultūras un nacionālo valstu telpā ir bijis jautājums par terminradi un terminu standartizāciju filozofiskajās refleksijās latviešu valodā – tekstos, diskusijās un institucionālā vidē.

Filozofijā ļoti būtiska loma ir jēdzieniem, kuru terminoloģiskā fiksācija un standartizācija atkarīga gan no valodiskām iespējām (valodas gramatika, inovācijas, tradīcija, vēsture), gan no jēdziena satura izpratnes (izteikumu hermeneitika, sistemātika, konteksts, konstelācija). Tieši par jēdzieniem saturu un izpratni filozofu tekstos – atbilstīgi filozofijas dabai – raisījušās un joprojām raisās daudz diskusiju. Jēdzienrade ir filozofiskās refleksijas rezultāts un izteikumu saturiskais kodols, kura artikulācija terminradē ir nozīmīgs posms refleksijas kopējā gaitā.

Terminradei ir jāsaglabā saikne ar jēdzienradi kā procesu, ne tikai ar tās rezultātu. Turklāt atveides precīzums un refleksijas konteksts saiknes starp jēdzienradi un terminradi saglabāšanā nav tikai teorētiski sistemātiska nepieciešamība, bet arī vēsturiski kritiskas rekonstrukcijas instruments. Piemērs teiktajam ir latviešu filozofa un esejista Paula Jureviča (1891–1981) atmiņas un refleksijas par tikšanos ar vienu no ietekmīgākajiem 20. gadsimta vācu filozofiem Martinu Heidegeru (1889–1976) Freiburgā 20. gadsimta 40. gados (Jurevičs, 1957/1998; 2009). Viņa atmiņām nav tikai biogrāfiska vai autobiogrāfiska

nozīme (Gills, 1998): pateicoties viņa kā filozofa izpratnei par moderno filozofiju (Freiberga, 2006), par jēdzienradi filozofijā un viņa piedāvātajai terminradei, var rekonstruēt M. Heidegera pozīciju šajā laikā, kura iegūst akcentus, kas tobrīd nav zināmi ārpus ļoti šaurā M. Heidegera skolnieku loka, taču atainoti P. Jureviča atmiņās. P. Jureviča teksts „Sastapšanās ar Heidegeru un viņa filozofiju” tieši tajā lietoto terminu un uzmanības pret jēdzienradi dēļ šodien palīdz precizēt kontroversiāli diskutētos M. Heidegera izteikumus 30. un 40. gados, kas pausti viņa tolaik nepublicētajās piezīmēs „Melnās burtnīcas” un atklātībā parādījās tikai 21. gadsimta otrajā desmitgadē M. Heidegera „Kopotajos rakstos” (Heidegger, 2014a; 2014b; 2014c; 2015). Papildinot P. Jureviča atmiņas ar viņa citviet pausto skatījumu uz M. Heidegera filozofiju (Jurevičs, 1956), kā arī ar viņa atsaucēm uz A. de Vēlensu (1911–1981) un O. F. Bollnovu (1903–1991) kā Heidegera filozofijas lietpratējiem (Jurevičs, 1998, 177, 180), var iegūt līdz šim pilnībā nenovērtētu palīdzību vācu domātāja jēdzienu un valodisko eksperimentu izpratnē (Bičevskis, 2011).

Tādējādi jēdzienrades procesa pārzināšana un terminrades precīzums ir atskaites punkts un skaidrojuma instance aktuālajās teorētiski sistemātiskajās un vēsturiski kritiskajās diskusijās.

Literatūra

Bičevskis, R. (2011). Heidegera Rīgas rudens. In R. Bičevskis (red.), *Heidegera Rīgas rudens. Martins Heidegers Rīgā*. Rīga: FSI, xi–xxviii.

Freiberga, E. (2006). Restoration of Wholeness: Philosophy of P. Jurevičs. *The European connection: Baltic intellectuals and the history of Western philosophy and theology. Humanities and Social Sciences. Latvia*, 2 (48), 58–70.

Gills, N. (1998). Pauls Jurevičs: īss ieskats biogrāfijā. In M. Kūle (sast.), *Filosofija. Almanahs* (Nr. 1). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 140–171.

Heidegger, M. (2014a). *Überlegungen II–VI (Schwarze Hefte 1931–1938)* (Gesamtausgabe, Bd. 94). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (2014b). *Überlegungen VII–XI (Schwarze Hefte 1938/39)* (Gesamtausgabe, Bd. 95). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (2014c). *Überlegungen XII–XV (Schwarze Hefte 1939–1941)* (Gesamtausgabe, Bd. 96). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. (2015). *Anmerkungen I–V (Schwarze Hefte 1942–1948)* (Gesamtausgabe, Bd. 97). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Jurevičs, P. (1956). Heidegera eksistenciālā filozofija. In P. Jurevičs, *Variācijas par moderno cilvēku. Esejas*. Stokholma: Daugava, 276–308.

Jurevičs, P. (1998). Sastapšanās ar Heidegeru un viņa filozofiju. In M. Kūle (sast.), *Filosofija. Almanahs* (Nr. 1). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 172–182. (Pirmizdevums: 1957)

Jurevičs, P. (2009). Meine Begegnung mit Heidegger und seiner Philosophie. (Übersetzt von A. Timuška, kommentiert von R. Bičevskis). In A. Denker, & H. Zaborowski (Hrsg.), *Heidegger-Jahrbuch, IV: Heidegger und der Nationalsozialismus*. Freiburg, München: Karl Alber, 264–267.

Vaida BUIVYDIENĖ, Lina RUTKIENĖ

(Vilnius Gediminas Technical University)

THE PATH FROM GOD'S ANGEL TO BUSINESS ANGEL: SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF A MYTHONYMIC TERM

Language functions not only as a means of communication but also as a repository of cultural and conceptual continuity, preserving traces of earlier symbolic and mythological (including religious) systems. Scientific terminology constitutes one layer of the lexicon that is continually enriched by mythonyms – names of beings that do not exist in empirical reality. As Levitt notes, “Classical mythology has been an abundant source of modern scientific terminology” (Levitt, 2014, 65). Mythological figures are particularly significant due to their cultural stability, recognizability, and capacity to convey shared human concepts across time and languages.

This paper employs etymological and component analysis to examine the semantic path of the mythonym angel in scientific terminology and to discuss its transformations across different fields of knowledge. Through this analysis, the study aims to reveal the processes of terminologization and determinologization, as well as their role in semantic change.

The religious term *angel*, which entered the Lithuanian language from East Slavic sources between the 9th and 11th centuries – prior to the official Christianization of Lithuania – already appears in the first printed Lithuanian book, Martynas Mažvydas' *Catechism*. Initially denoting a clearly defined religious concept, the term gradually acquired additional semantic features. The Christian image of the angel is intertwined with mediatory figures from pre-Christian belief systems. In Lithuanian folklore, for example, the angel is often associated not with divine message-bearing but with death or the afterlife, frequently represented as a bird (Beresnevičius, 2001).

Over time, the term became determinologized and began to denote a morally positive human being.

In contemporary scientific terminology, the semantic development of the mythonym angel varies depending on the field. In the life sciences, the term is used to name certain species, such as *dryŋasis jūros angelas* (fish) and *ilgasnapis angelas* (bird), where metaphorical motivation highlights external features. In business and management discourse, a business angel denotes a private investor supporting new enterprises, emphasizing internal attributes such as protection, support, and guidance. A comparable term, *komerceņģelis*, is also attested in Latvian terminology (IATE).

The study demonstrates that mythological and religious concepts continue to influence scientific vocabulary, shaping processes of naming and conceptualization. Through mythonymic terms, linguistic, cultural, and disciplinary boundaries remain interconnected.

References

Beresnevičius, G. (2001). *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. Vilnius: Aidai.

LATE. (n. d.). European Union terminology (Version 3.0.1.). Retrieved January 14, 2026, from <https://iate.europa.eu/search/result/1768325685026/1>

Levitt, J. (2014). The Adaptation of Names from Classical Mythology as Scientific Terminology. *Literary Onomastics Studies*, 9, 65–80.

Rimkutė-Ganusauskienė, A. (2014). Angelo ir velnio pavadinimai 1800–1882 metų katekizmuose. *Terminologija*, 21, 132–142.

Aida ČIŽIKAITĖ

(Lietuvos sveikatos mokslų universitetas)

EUGENO WÜSTERIO IR ERNSTO DREZENO BENDRADARBIAVIMAS – TERMINOLOGIJOS KODO PASLAPTIS

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Eugenius Wüsteris ir Ernstas Drezenas aktyviai bendradarbiavo tarptautinėje standartizacijos asociacijoje (*ISA*). E. Drezenas, būdamas Sovietų Sąjungos standartizacijos komiteto narys, palaikė E. Wüsterio iniciatyvą kurti tarptautinį komitetą, skirtą terminologijai. Jų bendrų pastangų dėka 1936 m. buvo įkurtas legendinis komitetas *ISA 37* (dabartinis *ISO/TC 37*). Tai buvo oficiali tarptautinės terminologijos mokslo pradžia.

E. Wüsterio ir E. Drezeno santykis yra vienas įdomiausių ir vaisingiausių epizodų terminologijos mokslo istorijoje. Nors juos skyrė ideologijos ir valstybių sienos (Vakarų Europa ir Sovietų Sąjunga), jų intelektualinis bendradarbiavimas padėjo pamatus tarptautinei standartizacijai.

Abu mokslininkai į terminologiją žvelgė ne kaip filologai, o kaip inžinieriai:

- E. Wüsteris vadovavosi vokiškąja tikslumo tradicija.
 - E. Drezenas, būdamas standartizacijos pradininku SSRS, siekė kalbą paversti tiksliu įrankiu technikos progresui spartinti.
 - Jų bendra vizija buvo ta, kad techninė kalba turi būti suprojektuota ir valdoma, o ne palikta savieigai.
 - E. Drezenas pasirūpino, kad E. Wüsterio idėjos pasiektų SSRS mokslininkus.
 - Mainais E. Drezenas savo darbuose (pvz., „Mokslinė-techninė terminologija“) vadovavosi E. Wüsterio teorija, ją papildydamas sisteminiu požiūriu į nacionalinius standartus.
- Jų bendradarbiavimą nutraukė tragiškos aplinkybės.

E. Drezenas 1937 m. stalininio teroro metu buvo suimtas ir sušaudytas (reabilituotas tik po mirties). Jo darbai ilgą laiką buvo uždrausti arba nutylimi.

E. Wüsteris po karo tęsė darbą ir tapo „Vienos mokyklos“ lyderiu. Tačiau jis visada pripažino sovietų mokslininkų (ypač E. Drezeno ir Dmitrijaus Lotte's) indėlį į terminologijos teoriją.

Jų bendras indėlis į mokslą:

1. Sistemiškumas: Jie įrodė, kad terminai negali būti nagrinėjami po vieną – jie egzistuoja tik sistemose.

2. Standartizacija: Jie pavertė terminologiją ne tik teorija, bet ir praktine veikla, kuria vadovaujasi pramonė.

3. Tarptautinis mastas: Jie suprato, kad technikos pasaulyje nacionalinės sienos neturi prasmės, todėl būtinas tarptautinis terminų derinimas.

„Po Drezeno mirties Wüsteris liko vienintelis tarptautinis terminologijos autoritetas, tačiau jis visada pabrėždavo, kad sovietų mokykla (Drezenas, Lotte) pateikė esminius įrodymus apie terminų sistemų hierarchiškumą“ (Blanke, 1998, 35).

1934 m. E. Drezenas, atstovaudamas SSRS standartizacijos komitetui, parengė dokumentą, kuris turėjo tapti tarptautiniu standartu – „Terminologinio darbo metodika“. Tai nebuvo tiesiog žodynas, o taisyklių rinkinys (kodas), kaip:

- Sisteminti sąvokas (klasifikacija).
- Formuluoti apibrėžtis (definicijas).
- Sudaryti naujus terminus (derivacija).
- Koduoti sąvokas skaičių sistemomis (kad jos būtų suprantamos mašinoms – tai buvo vizionieriška idėja).

E. Drezenas siūlė kiekvienai sąvokai suteikti unikalų skaitmeninį indeksą, kuris nepriklausytų nuo kalbos (tai vadinamasis „interlingvinis kodas“).

Ši idėja šiandien yra visų terminų bankų (tokių kaip *LATE* ar *Eurovoc*) pagrindas.

E. Wüsteris šią idėją integravo į savo daugiakalbius žodynus (pvz., „The Machine Tool“), kur sąvokos numeruojamos, o ne rikiuojamos abėcėle. Tai tiesioginis E. Drezeno kodo atgarsis.

Kai E. Drezenas 1936 m. neatvyko į Budapeštą, jo radikaloji, „inžinerinė“ terminologijos vizija prarado savo pagrindinį advokatą.

E. Wüsteris, likęs vienas prieš britų ir prancūzų delegatus, kurie labai priešinosi bet kokiam kalbos „reguliavimui“, buvo priverstas atsisakyti griežtų kodo nuostatų, kad išvis išsaugotų tarptautinį bendradarbiavimą.

Nors E. Wüsteris liko be savo pagrindinio sąjungininko ir vėliau vienas parengė garsųjį *ISO/R 704* standartą („Terminologijos principai ir metodai“), daugelis istorikų (įskaitant Detlevą Blanke) pastebi, kad be E. Drezeno „kodo“ įtakos tarptautiniai standartai tapo labiau deskriptyvūs (aprašomieji), o ne preskriptyvūs (nurodomieji), kokius siūlė E. Drezenas.

E. Drezenas terminologiją matė kaip informatikos (nors tokio žodžio dar nebuvo) dalį, o E. Wüsteris ją išlaikė lingvistikos ir logikos rėmuose.

Šiuolaikiniai klasifikatoriai, tokie kaip TLK-10/11 (Tarptautinė ligų klasifikacija), CPV (Bendrasis viešųjų pirkimų žodynas) ar net brūkšniniai kodai prekyboje, yra E. Drezeno idėjų įkūnijimas. Čia skaitmeninis kodas yra pirminis ir universalus, o žodinis aprašas skirtingomis kalbomis – tik jo interpretacija.

Literatūra

Blanke, D. (1998). Eugen Wüster, Esperanto kaj la planlingvistiko. *Esperanto*, 1108, 35–37.

Ina DRUVIETE

(LU HZF Latviešu valodas institūts)

VALODAS SPECIĀLISTU ATZINUMI TIESU PRAKSĒ: NOZĪME, SATURS, STATUSS¹

Valoda tiesību sistēmā ir ne tikai juridisko normu formulēšanas instruments, bet arī patstāvīgs tiesiskās analīzes objekts. Īpaši tas izpaužas gadījumos, kad tiesvedība saistīta ar valodas funkcionālo lietojumu tiesību aktu kontekstā. Piemēram, Satversmes tiesā kopš 2001. gada izskatītas 13 lietas par valsts valodas aizsardzības jautājumiem (Druviete, 2023; Rodiņa & Bārdiņš, 2024). Arī teksta lingvistiskā analīze saistībā ar iespējamu naida runas vai personas goda un cieņas aizskāruma klātesamību izmantota vairākos desmitos tiesas procesu visu līmeņu tiesās. Tradicionālās juridiskās interpretācijas metodes šādos gadījumos nereti izrādās nepietiekamas, jo tās nespēj pilnvērtīgi atklāt izteikumu daudzslāņaino nozīmi, komunikatīvo nolūku un izteikuma iespējamo sociālo rezonansi. Tādēļ arī Latvijas tiesu praksē arvien būtiskāka kļūst valodas speciālistu sniegto lingvistisko atzinumu loma.

Teksta lingvistiskā ekspertīze gadījumos, kad jāizvērtē kādas personas izteikumu forma, saturs un ietekme, ir vispārpieņemts tiesu prakses elements gan Latvijā, gan citās valstīs. Tiesu lingvistika ir kļuvusi par autonomu valodniecības apakšnozari ar noteiktu jēdzienu un terminu aparātu un aprobētu metodoloģiju; pieejama daudzpusīga zinātniskā literatūra par teorētiskiem un praktiskiem tiesu lingvistikas aspektiem (piem., Tiersma et al., 2012; Coulthardt et al., 2024). Lingvistiskās ekspertīzes ceļā iespējams raksturot ne tikai izteikuma formālos aspektus (piem., fonētiskās, morfoloģiskās, leksiskās, sintaktiskās vienības), bet arī tā denotatīvo un konotatīvo nozīmi,

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

diskursa un semantisko struktūru, izteikuma emocionālo slodzi, iespējamās manipulācijas paņēmienus, runātāja komunikatīvo nolūku un apzināti veiktu adresāta uztveres programmēšanu, tātad izteikuma ilokutīvo nozīmi noteiktā laika un telpas kontekstā. Ja ekspertīzei iesniegts arī runas situācijas videoieraksts, lingvistisko vienību analīzi var papildināt arī neverbālo elementu (resp., kinētisko un proksēmisko vienību) analīze.

Oficiālās statistikas par Latvijā sniegto atzinumu skaitu un statusu nav. Latviešu valodas aģentūras publiskie pārskati liecina, ka beidzamos gadus sniegti vidēji ap 20 atzinumu; 2024. gadā 14 lingvistiskie atzinumi („Kāda vārda, teikuma vai teksta fragmenta skaidrojums no valodas viedokļa”) (Pārskats 2025), tomēr to saturs nav publiski pieejams. Satversmes tiesas spriedumos ietverts īss „pieaicināto personu” viedokļu apkopojums. Kaut pat oficiālos tekstos tiek izmantots termins *lingvistiskā ekspertīze*, saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem (MK noteikumi Nr. 835) šāds statuss piešķirams tikai Valsts tiesu ekspertīžu biroja veiktajai analīzei („birojs ir vienīgā ekspertīžu iestāde valstī, kas nodrošina augsnes izpēti, augu valsts objektu izpēti, ceļu satiksmes negadījumu izpēti, krāsu un polimēru materiālu un pārklājumu izpēti, rakstīta teksta lingvistisko izpēti, reljēfo identifikācijas zīmju izpēti, stikla, keramikas un to izstrādājumu izpēti”). Tomēr publiskais pārskats liecina: „Ņemot vērā, ka birojā no 2024. gada nav tiesu ekspertu, kas veic rakstīta teksta lingvistisko izpēti, kā arī pieprasījums pēdējos trīs gados samazinājies vai nav bijis vispār (2022. gadā divas ekspertīzes, 2023. gadā viena ekspertīze, 2024. gadā neviena), birojs 2024. gadā nenodrošināja rakstīta teksta lingvistisko izpēti” (Pārskats 2024, 10).

Līdz ar to jāatzīst, ka Latvijā pastāv institucionāla un normatīva nenoteiktība attiecībā uz lingvistisko atzinumu statusu un pieejamību. Neskaidra robeža starp viedokli, atzinumu un ekspertīzi, kā arī reglamentācijas neesamība ekspertu izvēlē rada risku, ka lingvistiski un sociolingvistiski sarežģīti jautājumi tiek vērtēti bez atbilstoša zinātniska pamata. Tas var negatīvi ietekmēt tiesu spriedumu kvalitāti un pamattiesību aizsardzību, kā arī valsts valodas statusa nostiprināšanu.

Literatūra

Coulthard, M., May, A., & Sousa-Silva, R. (Eds.). (2024). *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics* (2nd ed.). Routledge.

Druvieta, I. (2023). Cases in the Constitutional Court of Latvia on Language Use in Higher Education: Lessons for Linguists and Decision-makers. In I. Hilbig, K. Jakaitė-Bulbukienė, E. Žurauskaitė, & I. Daraškienė (sud.), *Terp taikamosios kalbotėros baru. Mokslinių straipsnių rinkinys prof. Meilutės Ramonienės jubiliejui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, 115–129. Pieejams https://doi.org/10.15388/Terp_taikamosios_kalboteros_baru.2023.7.

MK noteikumi Nr. 835 – *Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu un tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatoru. Ministru kabineta noteikumi Nr. 835*. (20.12.2016.). Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/287606-noteikumi-par-tiesu-ekspertizu-iestazu-sarakstu-un-tiesu-ekspertu-specialitasu-klasifikatoru>.

Pārskats 2024 – Valsts tiesu ekspertīžu birojs. (2024). *2024. gada publiskais pārskats*. Rīga. Pieejams <https://www.vteb.gov.lv/lv/media/1514/download?attachment>.

Pārskats 2025 – Latviešu valodas aģentūra. (2024). *Latviešu valodas aģentūras 2024. gada darbības pārskats*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. Pieejams https://valoda.lv/wp-content/uploads/2025/08/LVA_2024_gada_PARSKATS-1.pdf.

Rodiņa, A., & Bārdiņš, G. (28.05.2024.). Valsts valoda Satversmes tiesas judikatūrā. *Jurista Vārds*, 22 (1340), 6–9. Pieejams <https://m.juristavards.lv/zurnals/285336-valsts-valoda-satversmes-tiesas-judikatura/>.

Tiersma, P. M., & Solan, L. M. (Eds.). (2012). *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford: Oxford University Press.

Olga FREIMANE

(University of Latvia, Faculty of Humanities)

LOCAL LINGUISTIC INFLUENCE ON ENGLISH AS A LINGUA FRANCA USE: EVIDENCE FROM LATVIAN MEDICAL PROFESSIONAL COMMUNICATION

In a globalized academic and professional environment, English as a Lingua Franca (ELF) functions as a key medium of communication. At the same time, ELF cannot be treated as a homogeneous system, but is continually shaped by the local linguistic backgrounds of its users. In Latvia, where English is used as a foreign rather than a native language, ELF plays a central role in formal medical genres, including conference presentations, public discussions, and professional interviews, enabling Latvian specialists to participate in high-stakes international events and to represent Latvia within the global medical community (Karapetjana, 2020, 78; Kļava & Kopoloveca, 2022, 58, 68). In this context, the present study investigates how cross-linguistic influence from Latvian helps explain recurrent lexico-grammatical features in ELF as produced by Latvian medical professionals.

Focusing on formal professional discourse, the study moves beyond error-based interpretations by examining these features as systematic regularities in ELF use and by tracing their potential linguistic sources. The analysis is based on a self-compiled corpus of sixty transcribed samples of professional discourse produced by Latvian speakers of English between 2019 and 2025, including scientific conference presentations, professional interviews, and public discussions. The data were manually annotated and supported by concordance tools to calculate error density and to identify the most frequent lexico-grammatical commonalities across genres. The analysis identified recurrent lexico-grammatical features in

Latvian professionals' ELF use, including variable or omitted article use, prepositional variation, syntactically dense or unclear clause structures, invariant word order, frequent use of filler words, and imprecise lexical choices.

The identified features were subsequently analysed in relation to structural and discourse-level properties of Latvian to assess potential cross-linguistic influence. Variable and omitted article use reflects the absence of an article category in Latvian, while prepositional variation corresponds to case-based encoding of grammatical relations rather than fixed prepositional systems (Praulīšs, 2012; Kalnača & Lokmane, 2021). Syntactic density and invariant word order align with Latvian discourse organisation and flexible word-order patterns (Kalnača & Lokmane, 2021). Frequent filler use and lexical imprecision, while not described in descriptive reference grammars, emerged consistently in the data and are interpreted as features of real-time professional communication.

Overall, these patterns display consistent distributional tendencies across genres and suggest systematic cross-linguistic influence from Latvian, supporting an interpretation of recurrent “errors” as stable lexico-grammatical commonalities rather than isolated performance deviations.

References

- Kalnača, A., & Lokmane, I. (2021). *Latvian Grammar*. Rīga: University of Latvia Press. <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>
- Karapetjana, I. (2020). Latvian or English – the Language Situation in Scientific Communication in Latvia. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*, 10, 72–82. <https://doi.org/10.22364/BJELLC.10.2020.05>
- Kļava, G., & Kopoloveca, N. (2022). State language acquisition and language proficiency in Latvia. In I. Druviete, G. Kļava, N. Kopoloveca, I. Koroļeva, I. Mieriņa, K. Rozenvalde, & A. Saulītis, *Language situation in Latvia 2016–2020: A sociolinguistic study*. Rīga: Latvian Language Agency, 56–89.
- Praulīšs, D. (2012). *Latvian: An essential grammar*. London: Routledge.

Dalia KISELIŪNAITĖ

(*Klaipėdos universitetas*)

KLAIPĖDOS KRAŠTO GYVENTOJŲ PAVARDŽIŲ PERCEPCIJOS IR NORMINIMO KLAUSIMU

Istorinis Klaipėdos kraštas – tai buvusi Rytprūsių dalis, 1923 metais įtrauka į Lietuvos Respublikos sudėtį. Joje visais istoriniais laikais absoliučią gyventojų daugumą sudarė baltų kilmės žmonės. Dėl politinių aplinkybių, lėmusių buvusio Klaipėdos krašto gyventojų dvikalbystę, baltiški asmenvardžiai patyrė įvairių transformacijų. Šiuolaikiniam lietuviui neretai neįprastai atrodo ne tik Prūsijos lietuvių pavardžių rašyba antkapiuose, dokumentuose ar senesniuose leidiniuose, bet ir jų morfologinė sandara. Ypač į akis krinta gausios sudurtinės pavardės (*Žemaitpreikšis, Trumpjonas, Bajoržentis*), hibridiniai dariniai ar adaptuotos vokiškos pavardės (*Šneideraitis, Teperis* ir pan.). Neretai klausimų kelia ir jų kilmė. Tarp tokių „neatpažįstamų“ pavardžių pasitaiko ir latviškos kilmės asmenvardžių, atsiradusių čia dėl imigracijos iš Kuršo XV–XVIII a. Pasitaiko atvejų, kad tokių pavardžių neatpažįsta arba jų formas nepreciziškai rekonstruoja ir dabartinės lietuvių pavardžių duomenų bazės sudarytojai. Germanizaciją patyrę baltiški asmenvardžiai neretai ir patiems jų turėtojams yra nesuprantami. Jų kilmės interpretaciją apsunkina įvairuojanti rašyba (tėvas *Raižgys*, sūnus *Reisgies*; tėvas *Martins Jurgaitis*, dukros *Ilze Jurgaite, Advike Jurgait, Ilsze Jurgeit*; tėvas *Meyszies*, sūnūs *Meizis, Meisziš, Meyszies*), dokumentuose rašomos skirtingos tos pačios šeimos narių pavardžių formos (tėvas *Brinkies*, dukros *Brinkalle* ir *Brinkate*; tėvas *Meyszies*, dukterys *Meizgate, Meysgate, Meyszies, Meizis, Meisziš*), tarminių ypatybių refleksijos (*Skerabs, Skistims, Tydecks / Tydicks, Deiwileit / Deweleit / Devileit*). Be to, ne tik baltiškos pavardės buvo vokietinamos, bet ir atvirkščiai – neretai vokiškos pavardės igydavo lietuviškų darybos elementų, iš kurių dažniausias yra

priesaga -ait / -at (*Anniké Lebartalle, Jons Dieszzeratis, August Herrmoneit, Jons Bekkeraitis*).

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje liberalizavus pavardžių rašybą, neretai pasitaiko atvejų, kai Lietuvos piliečiai išreiškia pageidavimą „grąžinti“ jų „vokiškas“ pavardes ir atitinkamai jas rašyti asmens dokumentuose. Dažnam jų tenka įrodinėti, kad tam nėra kalbinio pagrindo, kad pavardėje nieko vokiško nėra. Jų netenkina sunormintos pavardžių formos, nes tokios, jų nuomone, nutolusios ir nuo tų, kurias vartojo šnekamojoje kalboje, ir nuo tų, kurios buvo rašomos šeimos dokumentuose.

Pranešime, remiantis keliais būdingais pavyzdžiais, aiškinama germanizacijos įtaka Klaipėdos krašto gyventojų pavardžių struktūrai ir rašybai, asmenvardžių percepcija socialinėje, kultūrinėje ir kalbinėje aplinkoje, diskutijai keliama aktualūs norminimo klausimai.

Regīna KVAŠĪTE (Regina KVAŠYTĒ)
(*Vilņas Universitātes Šauļu akadēmija, Latvijas Universitāte*)

LIETUVIEŠU VALODAS TERMINI LATVIJĀ IZDOTAJĀS TERMINU VĀRDNĪCĀS¹

Latviešu un lietuviešu terminologu apstiprinātie nozaru termini tiek iekļauti vārdnīcās, elektroniskajās datubāzēs un citos tiešsaistes resursos. Mūsdienu terminogrāfijas avotu kopā konstatētas deviņas daudzvalodu terminu vārdnīcas, kurās iekļauti gan latviešu, gan lietuviešu termini – sešas izdotas Latvijā, divas Lietuvā, viena Somijā/Igaunijā (Kvašīte, 2024). Pētījuma mērķis – analizēt Latvijā izdotās vārdnīcas, kurās ir lietuviešu valodas termini.

Laikposma sākumā, 20. gadsimta 90. gados, izdota latviešu, krievu, angļu, vācu, franču, lietuviešu un igauņu ekonomikas terminu vārdnīca (ETV, 1992), bet vēlāk parādījās trīs enciklopēdiski izdevumi, kuros apkopoti putnu (L, 1993), sikspārņu (LS, 1997) un zivju (Z, 1998) nosaukumi latviešu, latīņu, angļu, krievu, vācu, lietuviešu un igauņu valodā (zivju nosaukumi vēl arī zviedru valodā). Savukārt 21. gadsimta sākumā iznāca autoru kolektīva sagatavota vācu–angļu–lietuviešu–latviešu lopkopības tehnoloģijas terminu vārdnīca (LITV, 2001) un Jona Bergholca sastādīta krievu–latviešu–lietuviešu jūrniecības juridisko terminu vārdnīca (KLJJTV, 2004).

Ekonomikas vārdnīcas pamatā ir 1975. gada politekonomijas terminu vārdnīca, kas ir labota un būtiski papildināta, tostarp ar lietuviešu un igauņu ekvivalentiem. Izdevumā iekļauti 652 termini.

Dabaszinātņu nozaru izdevumi ir trīs. Minienciklopēdijas „Līdzdiņa” sastādītāji, ilustrējot ar zīmējumiem, aprakstījuši putnu līdzdas un olas, taču tā ir noderīga, lai noskaidrotu un sastatītu arī putnu nosaukumus (to pavisam ir 73). Sikspārņu nosaukumu izdevumā

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

aprakstītas un ilustrētas 15 sikspārņu sugas. Latviešu un lietuviešu vārdkopterminu sastatījums parāda, ka nosaukuma *sikspārnis* atbilstes lietuviešu valodā ir *pelēāsis, nakviša, šikšņys, šikšņiukas, ausylis, plikšņys, plačiaausis*, resp., netiek lietots lietuviešu leksikas vārds *šikšnosparnis*. Zivju nosaukumu izdevumā ir 122 nosaukumi, kam latviešu valodā tiek doti arī sinonīmi, nereti pat vairāki. Tie var palīdzēt konstatēt paralēles starp latviešu un lietuviešu terminiem.

Jūrnieceības juridiskā vārdnīca ir pēc alfabētiskā ligzdu principa sakārtota tulkojošā krievu, latviešu un lietuviešu terminu vārdnīca. Tā pārsteidz vispirms ar to, ka priekšvārds ir tikai krievu valodā. Kā zināmu trūkumu var minēt arī to, ka nav terminu rādītāja krievu un lietuviešu valodā. Vārdnīcā iekļauti ar jūrnieceību un/vai tās tiesībām nesaistīti termini, citas terminu atbilstes vienā (vai vairākās) valodās ir apšaubāmas vai nepareizas. Iekļautas arī neterminoloģiskas vārdkopas.

Visas Latvijā izdotās vārdnīcas, kurās sastopami abu baltu valodu termini, ir tulkojošās, jo tajās apkopoti vairāku (no triju līdz astoņu) valodu termini, savukārt putnu, sikspārņu un zivju nosaukumu vārdnīcas ir arī enciklopēdiskas. Ieskats izdevumu saturā liecina – iespējams, ka termini nav saskaņoti ar citiem attiecīgo nozaru terminoloģijas resursiem.

Avoti un literatūra

ETV – Porietis, J. (sast.). (1992). *Ekonomikas terminu vārdnīca latviešu, krievu, angļu, vācu, franču, lietuviešu, igauņu valodā*. Rīga: [Latvijas Universitāte].

KLLJTV – Bergholcs, J. (2004). *Krievu-latviešu-lietuviešu jūrnieceības juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Avots.

Kvašīte, R. (2024). Latviešu un lietuviešu terminogrāfija: mūsdienu laikposms. In I. Druviete (zin. red.), *Latviešu valoda pastāvībā un mainībā: norises, tendences, prognozes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 237–263.

L – Kavacs, J. (sast.). (1993). *Līdzdiņa* [minienciklopēdija]. Rīga: Latvijas enciklopēdija.

LS – Pētersons, G. (sast.). (1997). *Latvijas sikspārņi*. Rīga: Gandrs.

LITV – Drochner, W., Baranauskas, S., & Kulpys, J. (2001). *Lopkopības tehnoloģijas terminu vārdnīca: vācu-angļu-lietuviešu-latviešu*. Jelgava: [b. i.].

Z – Plikšs, M., & Aleksejevs, Ē. (1998). *Zivis*. Rīga: Gandrs.

Edeite LAIME, Lidija LEIKUMA

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte)

AUGU NOSAUKUMI LATGALISKI

Valodas kopšanas un standartizācijas kontekstā mūsdienās ir aktualizējusies nozaru terminu nepietiekamība latgaliešu rakstu valodā. Noslēgumam tuvojas darbs pie izdevuma „Augu nūsaukumu vuordineica”. Tas ietver sevī astoņas augu nosaukumu tematiskās grupas: *teiruma augi, meža augi, iudiņa augi, iņdeigī augi, kūki / keryumi / ūdžynuoji, duorža pučis, ustobys pučis, duoržuoji*. Grupas galvenokārt iezīmē atbilstoši augu sugu biotopi (izņemot nodaļu „Iņdeigī augi”) ceļā no savvaļas augiem līdz kultūraugiem.

Floras nosaukumiem Latvijā uzmanība tikusi pievērsta kopš 18. gadsimta beigām. Sākotnēji par tiem interesējās vācu tautības pētnieki, bet 19. gadsimta otrajā pusē florai pievērsās arī latvieši. Gadu gaitā tapuši neskaitāmi pētījumi, kas pieejami daudzveidīgos izdevumos, tāpat notikusi nosaukumu standartizācija. Valodnieku vidū īpaši nopelni šai jomā ir Inesei Ēdelmanei – 2003. gadā kopā ar Āriju Ozolu publicēts darbs „Latviešu valodas augu nosaukumi”, kam 2007. gadā sekoja „Latviešu valodas augu nosaukumi: augu nosaukumu alfabētiskais rādītājs”. Tajos iekļauti arī Latgalē lietotie augu vārdi, kas tikuši transponēti vidus dialekta skaņu sastāvā. Pārcēlumi ne vienmēr bijuši korekti, veicinot kļūdainu nosaukumu izplatīšanos.

Vajadzība pēc latgaliskajiem augu nosaukumiem radās līdz ar latgaliski rakstītu darbu tematikas dažādošanos (īpaši kopš 19. gadsimta sākuma līdz ar Jozefa Akeleviča, vēlāk Jezupa Macileviča, Gustava Manteifeļa (*Gustav Manteuffel*), Nikodema Rancāna, Franča Trasuna un citu populārzinātnisku darbu autoriem). 20. gadsimta sākumā izaug un attīstās daudzi latgaliešu periodiskie izdevumi, kuros ienāk jauna tendence – vidus dialekta latviešu valodas terminu un terminoloģisko nosaukumu pārlikšana latgaliski. Šādi pārstrādāti arī

populārzinātniski darbi un izdevumi skolai, veicinot augu latgalisko nosaukumu aizmiršanu.

Mūsdienās augu nosaukumus latgaliski sistemātiski sākusi krāt pazīstamā žurnāliste ar papildspecializāciju dārzkopībā Maruta Latkovska. Viņas vākums devis pamatu topošajam izdevumam, kur Latgalē reģistrētie nosaukumi kārtoti šķirkļos, daudzajos variantos iezīmējot literāram lietojumam vēlamo nosaukumu (vai vairākus).

Izdevumā iekļauti gandrīz 350 augu nosaukumi, no kuriem gandrīz 140 augiem izveidoti paplašināti šķirkļi. To uzbūvi veido četri bloki: 1) auga nosaukums latviešu literārajā valodā ar tulkojumu latīņu valodā un visi latgaliskie nosaukumi; 2) auga nosaukumi latviešu valodai tuvākajās kaimiņu un kontaktvalodās; 3) auga nosaukuma lietojuma ilustrējums tekstā no dažāda laika un žanru avotiem; 4) attiecīgā auga zīmēts krāsains attēls.

Tā kā latgaliskie augu nosaukumi līdz šim pētīti maz, darba gaitā nācies risināt vairākas teorētiskas problēmas: pamatnosaukums un varianti, izloksne un rakstu valoda, valodu kontaktu jautājums, pamatnosaukuma atlases kritēriji u. tml. Latgalisko augu nosaukumu kopuma lingvistiskā analīze veikta, par galveno teorētisko pamatu turot valodnieces I. Ēdelmanes darbus (Edelman, 1986; Ēdelmane, 1968; 1972; 1978; 1989; 1991; 1993a; 1993b; 2005; Ēdelmane & Ozola, 2003; 2007). Latgaliskos augu nosaukumus valodnieciskā un kultūrvēsturiskā aspektā lietpratīgi analizējis filologs poliglots Leonards Latkovskis (1965; 1969; 1973; 1985 u. c.) un dabaszinātnieks Vladislavs Bojārs (1965; 1967; 1970a; 1970b u. c.).

Literatūra

Bojārs, V. (1965). Izneikst Latgolas floras krōšņumi. In *Acta Latgalica* (I sēj.). [Minhene]: P/s Latgaļu izdevnīceiba, 145–148.

Bojārs, V. (1967). Gundagu augi. Pūryni. *Dzēive*, 81, 20–22.

Bojārs, V. (1970a). Graizazōles. *Dzēive*, 103, 29–30.

Bojārs, V. (1970b). Indeigī augi. *Dzēive*, 104, 25–27.

Edelman, I. (1986). *Lingvistiskēj analiz nazvanij rastenij v latyšskom jazyke*. [Avtoreferat dissertacii na soiskanie ūčenoj stepeni kandidata filologičeskikh nauk]. Rīga.

Ēdelmane, I. (1968). Ārstniecības augu terminoloģija. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 4, 103–107.

Ēdelmane, I. (1972). Daži augu nosaukumi, kas saistāmi ar krāsu, garšu un smaržu nosaukumiem. In A. Grabis (red.), *Veltījums akadēmiķim Jānim Endzelīnam. 1873–1973*. Rīga: Zinātne, 274–292.

Ēdelmane, I. (1978). Augu nosaukumu darināšanas veidi latviešu valodā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 14, 97–103.

Ēdelmane, I. (1989). Par latviešu valodas augu nosaukumiem un to semantiku. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 25, 122–128.

Ēdelmane, I. (1991). Latvisko augu nosaukumu bagātība un zinātniskā terminoloģija. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 26, 156–161.

Ēdelmane, I. (1993a). Latviešu valodas augu nosaukumu nomenklatūra un zinātniskā terminoloģija. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa*, 3 (548), 29–32.

Ēdelmane, I. (1993b). Nezāļu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa*, 8 (553), 18–22.

Ēdelmane, I. (2005). Latviešu valodas terminoloģiskie augu nosaukumi 20. gadsimtā. *Linguistica Lettica*, 14, 189–196.

Ēdelmane, I., & Ozola, Ā. (2003). *Latviešu valodas augu nosaukumi*. Rīga: Augsburger institūts.

Ēdelmane, I., & Ozola, Ā. (2007). *Latviešu valodas augu nosaukumi. Pielikums. Augu nosaukumu alfabētiskais rādītājs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Latkovskis, L. (1965). Kaidis mistisks augs. *Dzīve*, 73, 19–21.

Latkovskis, L. (1969). Sovvaļas augu nūsaukumi. *Dzīve*, 94, 18–22.

Latkovskis, L. (1973). Vaivereni kulturvēsturiskā skatejumā. *Dzīve*, 120, 24–30.

Latkovskis, L. (1985). Kartupeļu vēsture. *Dzīve*, 159, 24–26.

Lidija LEIKUMA

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte)

PAR AMATNIECĪBAS LEKSĪKU DIENVIDLATGALĒ

2026. gada 8. janvārī Krāslavas novada muzejā atklāta apjomīga un oriģināla multimedijāla ekspozīcija „Koka kods. Krāslavas koka arhitektūras vērtības”. Tā tapusi pārrobežu sadarbībā, projektā „Digitālais tūrisms amatniecībā”. Ekspozīcijas mērķis – aktualizēt viensētu koka arhitektūras savdabību Dienvidlatgalē, īpaši Krāslavā un Krāslavas novadā, pievēršot uzmanību vietējo amatnieku prasmēm un iepazīstinot ar viņu izmantotajiem rīkiem. Muzejā koka arhitektūras vērtības skatāmas digitālā un interaktīvā formātā, tepat radīta iespēja radoši izpausties arī apmeklētājiem. Ekspozīcijas papildu vērtība – stendu, atsevišķu eksponātu, fotogrāfiju u. tml. apraksti latgaliešu rakstu valodā. 21. gadsimtā tik plaši tas darīts pirmoreiz.

Ekspozīcijas stāsts par lauku sētas vērtību un galvenajiem tās elementiem audioierakstā izskan latgaliešu rakstu valodā. Pēc konsultācijām ar valodniekiem tekstu ierunājis aktieris Kristaps Rasims. Bez ievada un nobeiguma krāslaviešu veidotajam stāstam ir vēl vairākas sadaļas: Vārti = *Vuortī*; Logi = *Lūgi*; Durvis = *Durovys*; Lievenis, Veranda = *Gankys*, *Kriļcs*. Terminoloģiski sarežģītāka bija beidzamā. Šķiet, nav atrisināts jautājums par terminu *aploda*.

Objektīvas grūtības, galvenokārt amatniecības leksikas specifikas dēļ, ekspozīcijas veidotājiem radās arī turpmākajā, to risināšanā tika iesaistīti valodnieki. Daļa terminu un terminoloģisko nosaukumu apspriesta Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu rakstu valodas apakškomisijas tiešsaistes sēdēs, diskutējot, piemēram, par leksēmām *slyts*, *budonka*, *kuorms*, *gankys*, *siņcis* u. tml.

Darbarīku nosaukumu atšķirības Latvijas novados rāda krāslaviešu ekspozīcijas tematisko grupu nosaukumi: Zāgi = *Zuogi*; Ēveles = *Āblī*; Kalti = *Koltī*; Cīrvji = *Cieri*; Urbji = *Svūorpstī*; Naglas =

Noglys; Āmuri = *Vasari*; Slimesti = *Sleimastis/Sleimasti*. Mērīšanas un iezīmēšanas rīki = *Miereišonys i ižeimiešonys reiki* izstādē dalīti sīkāk: cirkuli, lineāli, mērlentes, stūreņi, ar ogli vai krītu nosmērētas svītrauklas, svītrvilči = *cyrkuli, lineali, mierejamuos lentys, viņķeli, ar ūgli ci kreitu izīstys šņūris, streipmāri*. Vertikāla un horizontāla virziena noteikšanai lietoti lodmēri un līmeņrāži = *sviertini i uravini*.

Piemērotu latgalisko amatniecības terminu meklēšanā visvairāk padoma rasts valodnieces Antoņinas Reķēnas apjomīgajā darbā „Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās” (1975), lieti noderējuši arī šai grāmatā ietvertie zīmējumi.

**Ilze LOKMANE, Baiba VALKOVSKA,
Gunta NEŠPORE-BĒRZKALNE**

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte,
LU Matemātikas un informātikas institūts)

STILISTISKI EKSPRESĪVĀ LEKSIKA ELEKTRONISKAJĀ VĀRDNĪCĀ „TĒZAURS”: PĀRDOMAS PĒC VĀRDU MARKĒŠANAS TALKAS

Stilistiskā ekspresija ir vārda nozīmes komponents, kas uztverams ārpus konteksta un kas norāda, ka vārda lietojums ir parasts noteiktā stilā jeb funkcionālajā paveidā. Stilistiski ekspresīvās, īpaši stilistiski pazeminātās, leksikas klasifikācija ir viens no sasāpējušiem un ilgi nerisinātiem jautājumiem latviešu valodniecībā un atbilstīgi arī leksikogrāfijā. Īpaši svarīgs tas ir tāpēc, ka cieši saistīts arī ar valodas normatīvo aspektu.

Klasifikācijas grūtībām ir vairāki cēloņi. Pirmkārt, saskaras un daļēji pārklājas dažādas klasifikācijas sistēmas un dažādi dalījuma principi (piem., jēdziens *slengisms* saturiski pārklājas ar tradicionāli latviešu valodniecībā izmantotajiem terminiem *sarunvalodas vārds*, *vienkāršrunas vārds*, *žargonisms*, *vulgārisms*, *profesionālisms*, *arodžargonisms*, savukārt *žargonisma* primārā pazīme ir sociāls lietojuma ierobežojums, kaut gan ar šo terminu dažkārt apzīmē jebkuru neliterāru vārdu). Otrkārt, valoda ir mainīga, un sevišķi strauji mainās gan pati neliterārā jeb subliterārā leksika, gan apritē esošu vārdu stilistiskā ekspresija. Treškārt, stilistiskās ekspresijas uztvere ir subjektīva un atkarīga gan no runātāja sociālās piederības, gan individuāliem valodas lietojuma ieradumiem.

Kaut gan jebkura vārdnīca kādā mērā atspoguļo valodas vakardienu, elektroniskās leksikogrāfijas laikmetā ir iespēja no valodas pārmaiņām pārlietu neatpalikt. Tādēļ, lai sekotu valodas dinamikai un leksikas grupējumu iespēju robežās padarītu sistēmiskāku, 2025. gada nogalē Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta

Mākslīgā intelekta laboratorijā tika organizēta stilistiski pazeminātās leksikas klasificēšana un marķēšana elektroniskajā vārdnīcā „Tēzaurs”. Talkā iesaistījās deviņi laboratorijas valodnieki, kuru uzdevums bija pārskatīt leksēmas, kam pievienota norāde *žargonisms* un *slengisms*, un piešķirt tām vienu no trim stilistiskās ekspresijas norādēm (*sarunvalodas vārds*, *vienkāršrunas vārds*, *vulgārisms*) vai arī sociālā lietojuma norādi *profesionālisms*. Tika izstrādātas sākotnējās leksēmu grupēšanas vadlīnijas, kā arī marķēšanas rīks. Darba gaitā vadlīnijas tika papildinātas, pamazām nonākot pie secinājumiem, kāda varētu būt kritēriju kopa, pēc kuras iespējams minētās leksikas grupas norobežot, un kādi precizējumi būtu nepieciešami stilistiski pazeminātās leksikas grupu izpratnē un definīcijās.

Galvenie secinājumi ir šādi.

1. Stilistiski pazeminātā (*sarunvalodas*) leksika mūsdienu valodā nav viendabīga, tajā ir vairāki slāņi jeb mikrosistēmas. Stilistiskā pazeminājuma pakāpe variējas no nelielas (vārdi, kas tuvi normētajai literārajai valodai) līdz ļoti lielai (*vulgārismi*). Tomēr robežas starp ekspresīvās leksikas grupām nav stingri novelkamas, tāpēc talkas vadlīnijās izmantotais tradicionālais dalījums trijos līmeņos, nenoliedzami, ir vienkāršojums. No otras puses, jebkurš sīkāks dalījums neizbēgami radītu jaunus robežgadījumus.

2. Stilistiski ekspresīvo grupu vārdnīcu definīcijas ir nepilnīgas un būtu precizējamas.

3. Vārda piederība pie kādas no stilistiski ekspresīvās leksikas grupām nosakāma pēc pazīmju kopuma (nevis pēc kādas atsevišķas pazīmes). Izmantojamie kritēriji ir šādi:

- vārda emocionālā ekspresija;
- vārda jēdzieniskā satura (resp. nosaucamās reālijas) īpatnības;
- attieksmes jeb proporcija starp jēdzienisko un emocionālo saturu;
- literāra ekvivalenta (un citu sinonīmu) esamība;
- vārda cilme, aizguvumiem arī asimilēšanās pakāpe un devējvalodas prestižs;
- vārda sociālais prestižs.

Referātā minētās pazīmes aplūkotas detalizēti.

Vaida MISEVIČIŪTĖ
(*Vytautas Magnus University*)

GLOBISH IN TRANSLATION: A DIAGNOSTIC STUDY OF ENGLISH INFLUENCE ON CONTEMPORARY LITHUANIAN

According to Loreta Vaicekauskienė (2023), the growing mastery of English among Lithuanian youth has become central to contemporary linguistic shifts, as young speakers increasingly and deliberately blur the boundaries between English and Lithuanian. While previous research studies have largely focused on naturally occurring English borrowings in digital communication, this paper examines how Globish, a term introduced by Jean-Paul Nerrière (Cornish, 2011) to indicate simplified English for non-native speakers, shapes contemporary Lithuanian by analyzing how Lithuanian speakers translate English terminology under controlled conditions.

The study introduces a translation-based diagnostic method that reveals the depth, patterns, and domain-specific dynamics of English influence on Lithuanian language use. To capture variation across proficiency and linguistic orientation, both English majors at a local Higher Education Institution and non-majors at a local university were asked to translate deliberately selected English sentences containing terminology widely recognized as heavily saturated with English borrowings in Lithuanian public discourse. To explore whether formality affects lexical choices, two contrasting semantic areas were selected for investigation: political and economic terminology on the one hand, and gaming and pop-culture terminology on the other. This contrast enables us to test whether more formal domains encourage greater adherence to Lithuanian lexical tradition, while informal domains allow for increased linguistic openness to Globish. Furthermore, the contrast is observed with major and non-major English speaker translations.

The analysis focuses on whether students opt for established Lithuanian equivalents or retain English-based forms, including direct borrowings (*spikeris, invoisas*), hybrid forms (*reportinti, targetinti*), calques (*turėti įtaką, kurti vertę, daryti prasme, aukšto lygio žaidėjas*), and pseudo-English items (*progresyvus, servisas, topas, fainas*). Mapping these choices reveals how different domains shape speakers' tolerance for lexical innovation, borrowing, and hybridization. The study seeks to uncover the cognitive and sociolinguistic mechanisms behind translation decisions: how students navigate expectations of formality, how they perceive the legitimacy of borrowed forms, and how their linguistic intuitions reflect broader processes of globalization and language contact.

The research offers insight into how Globish reshapes Lithuanian not only at the lexical level but also in terms of structural tendencies and emerging usage norms. Ultimately, the study contributes to wider discussions about language culture, the development of linguistic environments, and the challenges faced by small language communities operating within an increasingly Anglophone digital world.

References

Cornish, E. (2011). The Uncertain Future of the English Language: Parlez vous “Globish”? If English is your only language, you’re probably doing okay now. But you might not be prepared for the future, suggest the authors of Globish and The Last Lingua Franca. [Review]. *The Futurist*, 45(5), 51.

Vaicekauskienė, L. (2023). The Sociolinguistic Dynamics of Russian and English in Post-1990 Lithuania. *World Englishes*, 42(4), 749–767. <https://doi.org/10.1111/weng.12578>

Ieva OZOLA, Liene MARKUS-NARVILA

(RTU Liepājas akadēmija, LU HZF Latviešu valodas institūts)

TĪRA IZLOKSNE LATVIEŠU IZLOKŠŅU PĒTNIECĪBĀ¹

Dialektu pētniecībā netiek runāts par standartu vai normu – šie aspekti nav iekļauti arī tradicionālajās dialekta un izlokšnes definīcijās, kurās izcelts vēsturiskais, teritoriālais un īpatnību aspekts (piem., Rudzīte, 1964, 13; VPSV, 169). Taču arī izlokšnei ir savas – oficiāli nenormētas – konvencijas, kas tiek apgūtas ģimenē, izlokšnes runātāju vidē. Izpratne par savējo un svešo parādās kā teicēju komentāri: pie mums tā nerunā, tā saka kaimiņos, tā runā X pagastā u. tml.

Referātā apzīmējums *tīra izlokšne* (sal. lietuviešu *gryna tarmė* (par apzīmējumu lietuviešu izlokšņu pētniecībā 19. gadsimtā sk. Mikulēniene, 2018), angļu *pure dialect* (sk., piem., Chambers & Trudgill, 2004, 46), vācu *reine/echte Mundart*) aplūkots lietojuma vēstures un izlokšnē rakstītu tekstu aspektā.

I. 19. un 20. gadsimtā apzīmējums *tīra izlokšne* lietots, lai nosauktu izlokšnes senāko stāvokli, kad tā nav bijusi rakstu valodas vai citu apstākļu ietekmēta, piemēram, „Lūdzu ievērot, ka atbildēm jādibinājas tikai uz viena pagasta izrunas, kādu dzird vecu ļaužu mutē, kas vēl runā tīru izlokšni” (Endzelīns, 1912/1974, 404). Priekšstats par valodas, tostarp izlokšnes, ideāla pastāvēšanas posma iespējamību attīstīties salīdzināmi vēsturiskās valodniecības sākotnē.

Jau 19. gadsimtā latviešu izlokšņu pētnieki mēģinājuši konkretizēt izlokšņu „zelta laikmetu”. Piemēram, Augusts Bilenšteins (*August Bielenstein*), vilkdams izoglosas, balstījies pašas vecākās paaudzes runātāju valodā: tā, visticamāk, runāts arī pirms vairākiem gadsimtiem, jo tautskolu un literatūras ietekme nav sena (sk. Bielenstein, 1892, 392).

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

Arī Marta Rudzīte netieši norāda uz 19. gadsimta sākumu kā mazāk ietekmētu izlokšņu laikmetu: „Latviešu izlokšņu pētišanas darbam vajadzēja būt aizsāktam vismaz XIX gadsimta sākumā” (Rudzīte, 1964, 37), bet Krišjānis Ancītis monogrāfijas „Aknīstes izlokšne” (1977) ievadā aplūko neiespējamību nonākt pie tīras izlokšnes un tās datēšanas.

Tīras izlokšnes kontekstā risināta arī literārismu (piem., Ancītis, 1977, 17–19) un literārā adstrāta (piem., Baņģiere & Bušs, 1998) problemātika.

II. Apzīmējumu *tīra izlokšne* 20. un 21. gadsimtā mēdz lietot, raksturojot izlokšnē rakstītu literāro darbu atbilstību novada valodai.

Referātā analizēta rakstīšana „rucavnieku valodā”: 21. gadsimtā pieaug vēlēšanās parādīt izlokšni kā vienu no Rucavas identitātes simboliem. Izlokšnē rakstu tradīcija tikai sāk veidoties, tā balstās autora izpratnē par runātas un rakstītas valodas attiecībām, kā arī dzimtā pārmantotajās nerakstītajās izlokšnes konvencijās (sk. Ozola, 2021).

„Rucavnieku valodā” rakstītajos tekstos vērojama tendence saglabāt tās izlokšnes sistēmas iezīmes, ko rakstītājs uzskata par svarīgām. Valters Hāss (*Walter Haas*) atzīst: attīstoties rakstīšanai izlokšnē, nostiprinās priekšstats, ka laba izlokšne ir tīra, t. i., kopta, izlokšne (sk. Haas, 1992, 603), tā attālinot izlokšņu literatūras tīro izlokšni no ikdienas runas. Līdz šim Rucavas izlokšnē rakstītajos tekstos nav saskatāmas „kopšanas” tendences: saglabāts izlokšnei raksturīgais variants, bet vārdu izvēlē konsekvēnti lietota dialektālā leksika, tostarp etnogrāfismi un izlokšnei raksturīgie aizguvumi.

Literatūra

Ancītis, K. (1977). *Aknīstes izlokšne. Izlokšnes statika un dinamika, ievads, fonētika, morfoloģija*. Rīga: Zinātne.

Baņģiere, A., & Bušs, O. (1998). Dažas pārdomas par literāro adstrātu izlokšnes tekstā. *Linguistica Lettica*, 2, 43–48.

Bielenstein, A. (1892). *Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands*. St. Petersburg: [Kaiserliche Akademie der Wissenschaften].

Chambers, J. K., & Trudgill, P. (2004). *Dialectology* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Endzelīns, J. (1974). Programma izlokšņu aprakstiem. In J. Endzelīns, *Darbu izlase* (II sēj.). Rīga: Zinātne, 404–415. (Pirmizdevums: 1912–1913)

Haas, W. (1992). Reine Mundart. Verborum amor: Studien zur Geschichte und Kunst der deutschen Sprache. In H. Burger, A. M. Haas, & P. von Matt (Hrsg.), *Verborum amor. Studien zur Geschichte und Kunst der deutschen Sprache. Festschrift für Stefan Sonderegger zum 65. Geburtstag*. Berlin: de Gruyter, 578–610.

Mikulėnienė, D. (2018). *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigmniai lūžiai, I: Ikitarmėtyrinis laikotarpis. Lietuvių tarmėtyros pradžia: tarmių skyrimas, tyrimų perspektyvų užuomazgos ir jų tipai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Ozola, I. (2021). Rakstīts izloksnē: Lejaskurzemes izlokšņu teksti. *Vārds un tā pēlīšanas aspekti*, 25, 127–136. Pieejams <https://doi.org/10.37384/VTPA.2021.25.127>.

Rudzīte, M. (1964). *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

VPSV – Skujiņa, V. (atb. red.). (2007). *Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Silvija PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ

*(Institute of the Lithuanian Language,
Research Centre of Standard Language)*

ON THE CONCEPT OF NEIGHBORLINESS IN THE LITHUANIAN WORLDVIEW

Language is a reliable source for categorizing reality, i.e., for better understanding it, distinguishing phenomena, objects, and characteristics from one another. When perceiving non-linguistic reality, a person not only uses information obtained here and now, but also draws on accumulated and processed experience. To make categorization even simpler, analogies are drawn with better-known and understood fragments of reality that do not require additional explanation (Papaurelytė-Klovienė, 2023; 2024; 2025). All of a person's knowledge is used to perceive and categorize non-verbal reality: both that which can be recorded by means of language and that which exists in their consciousness but is not verbalized.

The aim of the study presented in this paper is to describe part of the content of the category of neighborliness associated with the Lithuanian worldview, in other words, to analyze what behaviors, states, and characteristics are described in the Lithuanian worldview as typical of a neighbor, which, based on the logic of naive psychology, are perceived as neighborly relations.

Based on an analysis of examples of the use of the words *kaimyniškas*, *kaimyniška*, and *kaimyniškai*, the aim is to reveal the situations in which analogies with neighbors are used in the Lithuanian worldview.

Using the analysis of adverb *kaimyniškai* (neighborly) compounds with verbs of various semantics, the aim is to reveal in what situations the analogy with neighbours is used to understand the worldview of the Lithuanian language. Attention is focused on how the worldview of language captures the possibility of conveying

a neighborly relationship, and with which of the senses, based on the logic of folk psychology, such a relationship is perceived. The statements of the article are based on the analysis of examples from Lithuanian language public discourse texts, accessible via the *Sketch Engine* search tool. The report's findings are based on an analysis of more than 500 examples. Considering the purpose of the research and the nature of the research material, descriptive, interpretative, and conceptual analysis methods were employed.

Examples of the use of the words *kaimyniškas*, *kaimyniška*, and *kaimyniškai* are classified according to Leonid Černejkio's classification of objects, actions, and processes in the world (Černejkio, 1997).

This study not only provides information about the content of the categories of neighborliness, but also adds to what is already known about the particularities of the perception of NEIGHBOUR in the worldview of the Lithuanian language. In addition, the findings of the study presented in the report may be useful in clarifying the definitions of the words *kaimynas* (neighbor), *kaimyniškas*, *kaimyniška* (neighborly) and *kaimyniškai* (neighborly).

References

Černejkio, L. (1997). *Lingvo-filosofskij analiz abstraktnogo imeni*. Moskva: MGU.

Papaurėlytė-Klovienė, S. (2023). Draugas ir priešas kaip pasaulio kategorizacijos atskaitos taškai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Acta Linguistica Lithuanica*, 88, 206–225. Prieiga <https://doi.org/10.35321/all88-10>.

Papaurėlytė-Klovienė, S. (2024). Koncepto turinio aprašymas remiantis kategorijos analize: koncepto „miesčioniškumas“ atvejis. *Respectus Philologicus*, 46(51), 9–23. Prieiga [https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).1](https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).1).

Papaurėlytė-Klovienė, S. (2025). Motinystė lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje (remiantis žodžio *mama* asociacijomis ir žodžių *motiniškas*, *-a*, *motiniškai* junginiais). *Acta Linguistica Lithuanica*, 92, 1–18. Prieiga <https://doi.org/10.35321/all92-06>.

Vija POŽARNOVA

(LU HZF Latviešu valodas institūts)

VALODA KĀ VĒRTĪBA: LATVIEŠU UN KAŠMIRIEŠU VALODAS PĀRLIECĪBAS SALĪDZINĀJUMS¹

Mūsdienu globalizācijas un digitālās komunikācijas laikmetā mazākas valodas piedzīvo arvien lielāku konkurenci līdzās lielajām valodām. Tām ir jāpielāgojas izglītības, darba tirgus, digitālo rīku prasībām, un, lai to varētu sekmīgi īstenot, valodas politikas procesiem ir jāiet līdzī laimam. Šim mērķim noder salīdzināmie pētījumi, jo tie paver citu skatpunktu uz savas valsts valodas politiku, palīdz saskatīt līdzīgus mehānismus, kā arī paplašina redzējumu, kas var veicināt sekmīgāku valodas politikas mērķu sasniegšanu. Valodas politikas daudzslāņainā struktūra nav iedomājama bez valodas pārliecības, proti, lai valodas pārvaldības centieni būtu veiksmīgi, tie jāskata kopainā ar valodas ideoloģiju un praksi (Spolskis, 2011, 20).

Promocijas darba „Valoda kā identitātes pamatvērtība – Indijas Republikas un Eiropas Savienības salīdzinājums” mērķiem tika veikta apjomīga tiešsaistes aptauja un iegūti kvantitatīvi dati par aptuveni 300 respondentu valodu lietojumu un valodas pārliecību. Aptaujas rezultāti parādīja, ka atbildēs līdzīgas tendences iezīmējas mazākās Eiropas Savienības valstīs un Indijas Republikas štatos/teritorijās, piemēram, Latvijas, Lietuvas, Slovēnijas un Džammu un Kašmīras respondentu atbildēs. Secinājumi par kvantitatīvajā aptaujā gūtajiem datiem ir aplūkoti rakstā „Mazo etnosu iezīmes valodas kā vērtības uztverē: Latvijas un Džammu un Kašmīras salīdzinājums”

¹ Tēzes izstrādātas Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 5.2. reformu un investīciju virziena „Augstskolu pārvaldības modeļa maiņas nodrošināšana” 5.2.1.r. reformas „Augstākās izglītības un zinātnes izcilības un pārvaldības reforma” 5.2.1.1.i. investīcijas „Pētniecības, attīstības un konsolidācijas granti” otrās kārtas „Konsolidācijas un pārvaldības izmaiņu ieviešanas granti” projektā Nr. 5.2.1.1.i.0/24/1/CFLA/007 „Latvijas Universitātes iekšējā un ārējā konsolidācija”.

(Požarnova, 2024), un, lai tos pamatotu, pētījuma nākamajā posmā iegūti arī kvalitatīvi dati – intervijas ar cilvēkiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu vai kašmiriešu.

Referātā sniegts ilustratīvs ieskats valodas situācijā Latvijā un Džammu un Kašmīrā (Puri, 2001; Languages Act 2020, Languages Bill 2020), kā arī salīdzināti latviešu un kašmiriešu priekšstati par viņu dzimto valodu, tās nozīmi un vērtību, pamatojoties uz pētījuma kvalitatīvajiem datiem. Intervijās iegūts respondentu sociolingvistiskais profils (dzimšanas vieta, dzīvesvieta, vecums, izglītības līmenis, nodarbošanās, valodu repertuārs), fiksēts viņu valodu lietojums dažādos domēnos (privātajā un publiskajā jomā, tiešsaistē u. tml.) un apkopoti piemēri, kuros valodas izvēle saistīta ar identitāti vai citiem pārliecības aspektiem.

Ziņojuma mērķis ir parādīt, vai un kā izpratne par valodas vērtību (piederības, kultūras, identitātes u. tml.) atspoguļojas praktiskā valodas izvēlē (izglītība, darbs, komunikācija ģimenē, satura patērēšana u. tml.). Paredzamais rezultāts ir noteikt kopīgās un atšķirīgās iezīmes latviešu un kašmiriešu valodas pārliecībā, un secināt, vai latvietis un kašmirietis valodu uztver kā identitātes pamatvērtību un kā šī pārliecība saskan vai konfliktē ar ikdienas valodas lietojumu.

Literatūra

Languages Act 2020 – *The Jammu and Kashmir Official Languages Act No. 23*. (2020). Pieejams https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/15512/1/A2020_23.pdf.

Languages Bill 2020 – *The Jammu and Kashmir Official Languages Bill No. 119*. (2020). Pieejams https://prsindia.org/files/bills_acts/bills_parliament/2020/J&K%20Language%20Bill.pdf.

Požarnova, V. (2024). Mazo etnosu iezīmes valodas kā vērtības uztverē: Latvijas un Džammu un Kašmīras salīdzinājums. In I. Druviete (zin. red.), *Latviešu valoda pastāvībā un mainībā: norises, tendences, prognozes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 81–98.

Puri, B. (2001). Major Identities of Jammu and Kashmir State. *Relocating Identities Monsoon. India International Centre Quarterly*, 28(3), 69–79. Pieejams <https://www.jstor.org/stable/23005561>.

Spolskis, B. (2011). *Valodas pārvaldība*. (No angļu val. tulk. I. Druviete). Rīga: Zinātne.

Viktorija PRITUĻAKA

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte)

VALODAS POLITIKAS LOMA UKRAIŅU BĒĢĻU LINGVISTISKAJĀ INTEGRĀCIJĀ LATVIJĀ

Pēc 2022. gada Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā Latvijā būtiski pieaudzis ukraiņu bēgļu skaits, radot jaunus izaicinājumus sabiedrības integrācijas un saliedētības jomā. Sākotnēji valsts un pašvaldību rīcība koncentrējās uz pamatvajadzību nodrošināšanu, taču ilgtermiņā arvien aktuālāks kļūst jautājums par bēgļu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, kurā valodai ir centrālā nozīme. Latviešu valoda vienlaikus funkcionē gan kā valsts identitātes pamats, gan kā būtisks priekšnoteikums līdzdalībai darba tirgū, izglītībā un publiskajā telpā.

Referāta mērķis ir analizēt Latvijas valodas politikas ietekmi uz ukraiņu bēgļu lingvistisko integrāciju, īpašu uzmanību pievēršot valodas izvēlei, valodas lietojuma praksei un attieksmei pret latviešu valodu kā integrācijas instrumentu. Referātā valodas politika tiek aplūkota ne tikai kā normatīvu prasību kopums, bet arī kā ideoloģisks un sociāls process, kas ietekmē bēgļu ikdienas valodas prakses un integrācijas iespējas.

Referāta aktualitāti nosaka fakts, ka Latvijā patlaban uzturas desmitiem tūkstošu Ukrainas civiliedzīvotāju ar pagaidu aizsardzības statusu, un valodas prasības kļūst arvien nozīmīgākas viņu iekļaušanās procesā. Vienlaikus sabiedriskajā un politiskajā diskursā pastāv spriedze starp nepieciešamību aizsargāt latviešu valodas statusu un nodrošināt elastīgus, atbalstošus valodas apguves mehānismus cilvēkiem ar atšķirīgu izglītības pieredzi, sociālo situāciju un kara izraisītām traumām. Šī spriedze atspoguļojas gan normatīvajos lēmumos, gan sabiedrības attieksmē pret valodas prasībām kā integrācijas priekšnoteikumu.

Referāta zinātniskā novitāte balstās sociolingvistiskā skatījumā uz valodas politikas ietekmi migrācijas kontekstā Latvijā, koncentrējoties

uz līdz šim salīdzinoši maz analizētu mērķgrupu – ukraiņu bēgļiem. Tiek aplūkota valodas politikas praktiskā iedarbība, ņemot vērā reālo valodas lietojumu, latviešu valodas apguves pieejamību un lingvistiskās integrācijas pieredzi dažādos Latvijas reģionos. Referāts ļauj izvērtēt, kā valodas politikas lēmumi ietekmē ne tikai individuālo valodas apguvi, bet arī sabiedrības lingvistisko kohēziju un savstarpējo uzticēšanos.

Paredzams, ka referātā izklāstītās atziņas sniegs ieguldījumu Latvijas sociolingvistiskajā diskursā, vienlaikus piedāvājot analītisku pamatu valodas politikas pilnveidei migrācijas kontekstā, veicinot līdzsvaru starp valsts valodas aizsardzību un sekmīgu ukraiņu bēgļu lingvistisko integrāciju Latvijas sabiedrībā.

Egita PROVEJA
(*Ventspils Augstskola*)

**RADIEM, DRAUGIEM UN PAZĪSTAMIEM
TĀ BĒDU VĒSTS: VALODAS LIETOJUMS
PAZIŅOJUMOS PAR CILVĒKA NĀVI
19. GADSIMTA UN 20. GADSIMTA SĀKUMA
LATVIEŠU PRESE**

Mūsdienā latviešu valodas lietotājs, saskaroties ar formulējumu *Dzīlās skumjās pažiņojam, ka...*, uzreiz sapratīs, ka runa ir par žanru *sēru vēsts*. Lasot vai dzirdot šo frāzi, ir skaidrs, ka (parasti) piederīgie paziņo par personas nāvi, kā arī laiku un vietu, kad un kur plānota izvadīšana un guldīšana zemes klēpī. Intuitīvi, galvenokārt balstoties valodas lietojuma pieredzē, zinām, ka tekstveidē ierasts lietot noteiktus standartizētus formulējumus, piemēram, *mūžībā devies / aizgājis; guldīt zemes klēpī* u. c. Tāpat arī zinām, ka šis žanrs meklējams laikrakstu sludinājumu sadaļā, atsevišķos digitālos izdevumos – sadaļā „Aizsaulē aizgājušie”. Laika gaitā šie teksti ir kļuvuši par sēru kultūras un ar to saistītās sociālās prakses sastāvdaļu.

Latvijā ar cilvēka nāvi saistītais diskurss pētīts fragmentāri. Galvenokārt jānorāda uz Solvitas Berras, Karīnas Krieviņas un Sarmītes Vorzas pētījumu par kapsētu lingvistisko ainavu (2023), kā arī K. Krieviņas (2021) pievēršanos epitāfijas kā žanra izpētei. Saistībā ar leksiku – vārdiem ar nozīmi ‘rakt’ un ‘apbedīt’ – minams Annas Stafeckas (1998) pētījums dialektoloģijā. Savukārt preses izdevumos publicētie paziņojumi par cilvēka nāvi (mūsdienās – sēru vēstis) līdz šim nav aplūkoti ne kā nozīmīgs latviešu kultūrvēsturiskā mantojuma fenomens, ne arī kā valodas praksē iedibināts žanrs, kas digitalizācijas ietekmē, cerams, neizzudīs.

Referātā tiek prezentēts pirmais mēģinājums aprakstīt sēru vēsti kā žanra aizsākumus latviešu presē, lai identificētu valodas lietojumu

un tā attīstību paziņojumos par cilvēka nāvi, ko, kā rāda analizētais materiāls, 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā mēdz apzīmēt dažādi: *miršanas paziņojums*, *nāves ziņa*, *bēdu ziņa*. Pētījuma mērķis ir konstruēt šā žanra sākotnējo tipisko modeli latviešu valodā, aprakstot komunikatīvo mērķi, autorus un adresātus, kā arī biežāk lietotos standartveida formulējumus.

Pētījuma materiālu veido 349 teksti, kas ekscerpēti no digitalizētajiem un vietnē www.periodika.lv pieejamiem laikrakstiem „Balss” (291 vienība, visā iznākšanas periodā no 1878. gada līdz 1907. gadam) un „Latviešu Avīzes” (58 vienības, visā iznākšanas periodā no 1822. gada līdz 1915. gadam).

Literatūra

Berra, S., Krieviņa, K., & Vorza, S. (2023). „Lai ietu uz kapiem, ir jābūt jēgpilnam mērķim”: kapsētu lingvistiskā ainava un tās pedagoģiskais potenciāls valodas apguvē. *Linguistica Lettica*, 32, 196–236. Pieejams <https://doi.org/10.22364/lingualet.32>.

Krieviņa, K. (2021). Personvārdi Nīcas pagasta Verbeļu kapu piemiņas zīmju uzrakstos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 25, 71–82. Pieejams <https://doi.org/10.37384/VTPA.2021.25.127>.

Stafecka, A. (1998). Verbi ar nozīmi ‘rakt’ un ‘apbedīt’ latviešu valodas izloksnēs. *Linguistica Lettica*, 3, 100–107.

Anna RUDZĪTE

(Ventspils University of Applied Sciences)

STABILITY AND VARIATION IN LATVIAN MUSIC TERMINOLOGY: A DIACHRONIC ANALYSIS OF PEDAGOGICAL SOURCES

This paper investigates the historical development and linguistic characteristics of Latvian music terminology, focusing on its formation within the context of music pedagogy and musicology. The study is based on the premise that Latvian music terminology has evolved primarily through educational practice and scholarly discourse rather than through systematic terminological standardization. Consequently, pedagogical materials are treated as key sources for analyzing terminological formation, transmission, and stabilization.

The historical overview shows that research into Latvian music has been ongoing since the late 19th century; however, terminological development has remained fragmented due to limited institutional coordination and reliance on individual scholars. This fragmentation has resulted in parallel term forms and slow standardization processes, particularly in foundational areas of music theory.

The empirical analysis is based on a corpus of 47 music and solfeggio textbooks intended for beginner-level instruction, published during three major historical periods: Latvia's first independence (1918–1940), the Soviet period (1940–1991), and the second independence period (since 1991). In accordance with terminology studies, these textbooks are treated as industry terminology resources. A preliminary terminological analysis examines nine basic musical terms in order to assess stability, variation, and diachronic change.

The results indicate a high degree of terminological stability at the conceptual level, with variation occurring mainly in the form of parallel terms rather than semantic change. Terminological differences are closely linked to pedagogical methodology, particularly the use of

different notation systems (note names, letter notation, and relative solmisation). These methodological choices significantly influence the naming of tonalities and clefs and account for much of the observed variation.

A complementary linguistic analysis of textbook prefaces reveals a clear shift from popular-scientific to scientific discourse. Early sources are characterized by emotional appeal, simple syntax, and native lexical choices, whereas later texts display abstract vocabulary, complex syntactic structures, and increased use of loanwords. Overall, the study demonstrates that Latvian music terminology has developed through pedagogical practice under strong historical and methodological influence, highlighting the need for broader corpora and greater institutional support for terminological consistency.

Elza SEILE, Anna VULĀNE

(LU *Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte,*
LU HZF Latviešu valodas institūts)

KAS SLĒPJAS AIZ AIZ(S)KARA SKOLĒNU ATBILDĒS¹

Skolēnu uztverei atbilstošs lingvistikas teorētisko atziņu un jēdzienu skaidrojums, kā arī nozares terminu precīzs lietojums ir svarīgs mācību satura komponents, kas sekmē valodas likumību, normu un kategoriju izpratnes veidošanos.

Viens no latviešu valodas būtiskiem uzdevumiem ir skolēnu lingvistiskās lietpratības attīstīšana, sekmējot ne tikai valodas sistēmas un tās attīstības likumsakarību apguvi, bet arī attīstot atbildīgu attieksmi pret savu valodas lietojumu un valodas kā vērtības apzināšanos. Tieši pēdējais aspekts gan sabiedrībā kopumā, gan mācību vidē kļuvis ļoti aktuāls.

Pētījumā analizēti septīto klašu latviešu skolēnu darbi. Empīriskā materiāla avots ir pieci uzdevumi, kuros viņi demonstrē savas zināšanas un prasmes lietvārda lietojumā, tostarp vārda formas, nozīmes un pareizrakstības izpratni, kā arī spēju argumentēti pamatot savu atbildi. Analīze balstās uz skolēnu atbildēs atklāto valodas izpratni, nevis tikai uz pareizu vai nepareizu risinājumu fiksēšanu. Iegūtie dati ļauj iezīmēt būtiskas tendences pusaudžu lietvārdu izpratnē izglītības kontekstā, uzsverot grūtības, kas rodas brīdī, kad skolēniem no valodas intuitīvas izmantošanas jāvirzās uz apzinātu lietojumu un izvēlēta varianta lingvistisku pamatojumu.

Skolēnu atbildēs īpaši spilgti izpaužas problēmsituācijas, kurās saskaras vārda semantika, vārddarināšana un pareizrakstība. To ilustrē arī šķietami vienkārši, ikdienišķi vārdi, piemēram, vārds *aizķars*

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

(*aižskars*), kur tā pareizrakstības izpratni veido gan zināšanas par vārda sastāvu, morfēmu funkcijām, gan nozīmi. Šādos gadījumos skolēnu atbildes atklāj, vai vārds tiek uztverts ar izpratni vai tikai kā formāli iegaumēta valodas vienība, kuras veidolu ietekmējis tās kļūdainais lietojums valodas vidē („tā visi saka, tā visi raksta”).

Lai gan mācību procesā skolēni ir iepazinuši gan lietvārdu morfēmas, gan gramatiskās kategorijas un to funkcijas, kā arī pareizrakstības normas, tomēr zināšanas ne vienmēr nozīmē konceptuālu izpratni. Atbildēs bieži sastopams terminu formāls lietojums, valodas vienību izvēles lingvistiska pamatojuma trūkums, kas norāda uz plaisu starp teorētisko zināšanu apguvi un to praktisku izmantojumu sava viedokļa argumentēšanai. Piemēram, pamatojot lielā un mazā sākumburta lietojumu, skolēni reti izmanto terminus *sugas vārds* un *īpašvārds* vai to skaidrojumu, bet balstās ļoti vienkāršotā nozīmes izpratnē („Rīga ir pilsēta, bet rīdzinieks nav pilsēta”).

Lai mācību procesā attīstītu atbildīgu attieksmi pret savu valodas lietojumu un valodas kā vērtības apzināšanos, nepietiek tikai ar vārdšķiru un to gramatisko kategoriju formālu noteikšanu, pareizrakstības normu iegaumēšanu. Skolēniem nepieciešams attīstīt lingvistisko domāšanu, paradumu saistīt valodas vienību praktisko lietojumu ar teorētisko pamatojumu.

Arturs STALAŽS

(LU Medicīnas un dzīvības zinātņu fakultātes Bioloģijas institūts)

ORGANISMU NOSAUKUMTERMINOLOĢIJA – LĪDZ GALAM VĒL NEIZPRASTA UN SPECIFISKA TERMINOLOĢIJAS APAKŠNOZARE AR LIELIEM IZAICINĀJUMIEM

Kad runa ir par organismu nosaukšanu, daudziem šķiet: „Kas tur sevišķs?”. Tomēr šis jautājums nav tik vienkāršs. Jau 25 gadus pētot un analizējot organismu nosaukšanas tradīcijas, secināts, ka vēsturiski šai jomai ir pievērsta pārāk maza uzmanība tieši zinātniskā skatījumā. Organismu nosaukumterminoloģija nav jauns jēdziens – to lietojuši jau citi kolēģi, un tas precīzi raksturo būtību, jo runa ir par nosaukumiem, kas funkcionē termina lomā.

Vēsturiski, īpaši PSRS gados, latviešu valodā tikušas attīstītas organismu nosaukšanas tradīcijas, sevišķi botānikā. Pakāpeniski šī terminoloģijas joma attīstījās divās „frontēs”: viena bija speciālistu aprindās, kur veidojās noteiktas nosaukšanas tradīcijas atsevišķās organismu grupās, bet otra – Latvijas (PSR) Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas (turpmāk – LZA TK) paspārnē. Pētot vēsturiskās publikācijas, ir pamanāmas atšķirības starp LZA TK izstrādātajām terminu sistēmām un nozaru speciālistu radītajām. Piemēram, PSRS gados LZA TK sistēmās sākotnēji vairāk jūtama vācu, vēlāk krievu valodas ietekme, kā rezultātā tajās biežāk ienāca kalki no ietekmes valodām, kas ne vienmēr iekļāvās nozares sistēmā. Savukārt nozares speciālisti vairāk pievērsās sistēmiskai organismu nosaukšanai, mazāk kalkojot un mazāk ietekmējoties no citām valodām. Tomēr arī šeit vērojamas problēmas, piemēram, PSRS gados aizsākta nepamatota tendence agrāk ieviestos latviskos nosaukumus aizstāt ar zinātnisko nosaukumu tulkojumiem.

Vienlaikus visām sistēmām ir kopīgas pazīmes, kas var atbilst vai neatbilst terminoloģijas principiem. Piemēram, *melnapse* neatbilst latviešu valodas terminoloģijas tradīcijām, tādēļ korekti lietojams nosaukums *melnā apse*. Savukārt ir gadījumi, kad nekorekts nosaukums ir tik iesakņojies, ka pieļaujams sistēmisks izņēmums, piemēram, *pundurbērzs* (pretstatā *pundura bērzs*). Tomēr salīdzinoši šie ir tehniski sīkumi.

Organismu nosaukumterminoloģijā daudz nopietnāki izaičinājumi izriet no zinātnes dinamikas. Bioloģija nepārtraukti attīstās – jauni pētījumi maina mazāk pētītu organismu klasifikāciju, balstoties gan jaunākajās atziņās, gan starptautisko bioloģiskās nomenklatūras kodeksu normu izmaiņās. Sugas, kas agrāk uzskatītas par vienā teritorijā sastopamām, izrādās tur neesam, vai vienas sugas vietā atklājas vairākas. Dažkārt daudzu ģinšu vietā izrādās viena, citkārt – viena sugām bagāta ģints tiek sadalīta vairākās mazākās. Kā šīs izmaiņas ietekmē latvisko terminoloģiju, un kā mēs spējam tām izsekot? Kā orientēties terminu jomā, kas aptver vairāk nekā piecus miljonus publicētu organismu taksonu zinātnisko nosaukumu – gan atzītus, gan sinonīmus, gan historismus? Šajā diskusijā tiek aplūkoti dažādi piemēri, kas apliecina, cik aizraujoša un izaicinoša var būt organismu nosaukumterminoloģija, kā arī skaidrots, kādēļ ar vecākas literatūras izmantošanu jābūt piesardzīgiem.

Anna ŠĒFERE

(Ventspils Augstskola)

PIEDZĪVOJUMU TŪRISMA TERMINI ANĢĻU UN LATVIEŠU VALODĀ: ATBILSMJU PROBLEMĀTIKA UN RISINĀJUMI

Piedzīvojumu tūrisms ir strauji augoša tūrisma nozare, kuras attīstību postkoloniālisma un informācijas laikmetā veicina pieaugoša interese par pieredzē balstītu un transformējošu ceļošanas pieredzi. Šī tūrisma veida profesionālajā komunikācijā dominē anġļu valoda, līdz ar to no šīs valodas latviešu valodā arvien biežāk ienāk termini, kuru atveide ne vienmēr ir terminoloģiski konsekventa vai jēdzieniski precīza. Pēc 2008. gada nav iznākusi arī jauna tūrisma terminu vārdnīca, kas papildinātu valodā ienākušos terminus un to atbilstes.

Pētījuma mērķis ir analizēt piedzīvojumu tūrisma terminus anġļu un latviešu valodā, pievēršot uzmanību latviešu valodas atbilstmju veidošanai, to jēdzieniskajai atbilstībai un lietojuma konsekvencei.

Pētījums balstīts kvalitatīvā terminoloģiskā analizē, izmantojot specializētos tūrisma nozares avotus, terminoloģiskās datubāzes, vārdnīcas un autentiskus tūrisma tekstus latviešu un anġļu valodā. Analizē izvērtēts, kā piedzīvojumu tūrisma termini tiek lietoti latviešu valodā, kādas atbilstmes tiem tiek piedāvātas un cik lielā mērā šīs atbilstmes atspoguļo jēdziena saturu un nozares specifiku.

Tiek pētīts piedzīvojumu tūrisma iedalījums *hard adventure tourism* un *soft adventure tourism*. Tāpat analizēti tādi termini kā *hiking*, *rafting*, *canoeing*, *kayaking*, *backpacker*, *self-guided tour* un *zip lining*, to atbilstmju risinājumi, tostarp jau esošo aizguvumu lietojums, aprakstošas atbilstmes un latviešu valodā jau nostiprināties lietojums.

Jaunvārdi, piemēram, *coolcation* vai *off-grid tourism*, atspoguļo mūsdienu ceļotāju paradumus, taču to atbilstmju meklējumi rada iespēju jauniem vārdiem ienākt latviešu valodā. Šie neoloģismi ļauj precīzāk aprakstīt konkrētas ceļošanas formas, motivāciju un pieredzi,

kas tradicionāli latviešu valodā nav bijušas definētas. Taču to adaptācija rada vairākas problēmas: terminoloģiskā nekonsekvence, semantiska neskaidrība un pārneses grūtības uz latviešu valodu, piemēram, kā latviskot *off-grid tourism* – ‘bezsaistes tūrisms’, ‘ārpus tīkla tūrisms’ vai ‘pašpietiekamības tūrisms’. Parasti šos terminus pirmie sastop nozares tekstu tulkotāji, kuri tad risina konkrēto problēmu tulkošanas laikā. Nozares profesionāļiem un valodniekiem būtu uzdevums jēdzienus precizēt, lai nodrošinātu konsekventu lietojumu, kā arī valodas bagātību.

Pētījuma gaitā konstatēts, ka piedzīvojumu tūrisma terminoloģijā latviešu valodā pastāv vairāki paralēli lietoti risinājumi, radot terminoloģisku nekonsekvenci. Pētījumā piedāvāti risinājumi, kas vērsti uz jēdzieniski precīzu un valodiski pamatotu atbilstmju lietojuma veicināšanu.

Secināts, ka mērķtiecīgas piedzīvojumu tūrisma terminoloģijas sakārtošana nodrošinātu skaidru profesionālo komunikāciju un veicinātu latviešu valodas ilgtspējīgu attīstību tūrisma nozarē.

Baiba VALKOVSKA

(LU Matemātikas un informātikas institūts)

LITERĀRĀS REDIGĒŠANAS VIENPRĀTĪBAS TESTS

Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūtā (LU MII) tiek veidots latviešu valodas rediģējumu korpuss „Norma”, kas gan dokumentē biežākās kļūdas latviešu valodā, gan atklāj redaktoru un korektoru ieguldījumu teksta sagatavošanā. Lai noskaidrotu, kuras kļūdas dažādi literārie redaktori visbiežāk pamana un izlabo, tika veikts literārās rediģēšanas vienprātības tests, tāpēc LU MII meklēja brīvprātīgos, kam ir pieredze literārajā rediģēšanā un apmēram stunda laika neliela teksta rediģēšanai. Sociālajos medijos ievietoto anketu aizpildīja apmēram 50 respondenti, kas izteica gatavību piedalīties šajā eksperimentā.

Visiem respondentiem tika aizsūtīts labojamais teksts, kurā iekļauti gan garāki saistīta teksta fragmenti, gan atsevišķi teikumi ar tipiskām latviešu valodas kļūdām. 26 respondenti izlaboja tekstu un iesūtīja savus rediģējumus ar komentāriem. Gandrīz divas trešdaļas (18) no visiem testa dalībniekiem anketā bija norādījuši, ka ir ieguvuši izglītību valodniecībā vai literatūrzinātnē (filologi), bet bija pārstāvji arī no tādām zinātnes nozarēm kā filozofija un reliģija, mākslas zinātne, komunikācija, socioloģija un tiesību zinātne. Jautājumā par pieredzi literārajā rediģēšanā dalībnieki lielākoties bija norādījuši, ka literārā rediģēšana ir viņu pamatdarbs vai blakusdarbs. Tikai divi dalībnieki to uzskata par savu vaļasprieku.

Iesūtītie rediģējumi ir ļoti dažādi, arī paši redaktori komentāros norādījuši uz atsevišķām grūtībām un savām šaubām par labojumiem. Visi iesniegtie darbi automātiski tika salīdzināti un tika izrēķināts vidējais labojumu skaits, izveidota labojumu karte, kas aptuveni parāda tās vietas tekstā, ko labojuši gandrīz visi uzdevumā iesaistītie

redaktori, un labojumu pārskats, kur var redzēt redaktoru vienprātību jeb kokrētos labojumus.

Labojumu kartē (<https://norma.app.ailab.lv/redaktori/heatmap>) ar tumšāku krāsu iezīmētas vietas, kuras labojuši 80–100 % literāro redaktoru, piemēram, ļoti daudzi vienprātīgi labojuši tehnisko noformējumu (piem., likuši domuzīmes defišu vietā), pareizrakstību (piem., saīsinājuma *1970-to* pierakstu), interpunkciju (dzēsuši liekas pieturzīmes).

Labojumu pārskats (<https://norma.app.ailab.lv/redaktori/sentences>) parāda, cik daudzveidīgi ir redaktoru labojumi. Vairākos teksta fragmentos (piem., teikumā „Iespējams, ka kāda nozīme pilskalna iznīcināšanā bija kļūdai valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā, jo pieminekļa oficiālā novietne bija nepareizi atzīmēta pat citā rajonā – Krāslavas raj. Šķaunes ciema padomes teritorijā”) katram redaktoram ir bijis savs labojuma variants, t. i., pēc labojumiem nav divu vienādu fragmentu. Vislielākā redaktoru vienprātība bijusi, labojot vārdu secību teikumā „Šī grāmata ir ne tikai ieguvums Zasas pagastam, bet arī visam novadam”.

Referātā aplūkots rediģējumu testa rezultāts, tiks analizēts labojumu obligātums, kā arī literārā redaktora subjektīvais skatījums uz teksta labošanu.

Jānis VECKRĀCIS

(Ventspils Augstskola)

TERMINOĻĢISKĀS UN LEKSIKOGRĀFISKĀS PRAKSES PROBLĒMAS LATVIEŠU JURIDISKO TERMINU SKAIDROJOŠAJĀS VĀRDNĪCĀS¹

Referāta mērķis ir analizēt latviešu juridisko terminu skaidrojošās vārdnīcas makrostruktūras un mikrostruktūras līmenī, pievērstoties izdevumos konstatējamās leksikogrāfiskās un terminoloģiskās prakses problemātikai. Būtiskās strukturālās un kvalitatīvās atšķirības liecina ne tikai par vārdnīcu veidotāju dažādo pieeju un kompetenci, bet arī par atšķirīgu skatījumu uz to, cik lielā mērā vārdnīcās atainotajai leksikas lietojuma situācijai būtu jāatspoguļo faktiskais leksikas lietojums nozares diskursā.

Kopš 20. gadsimta 90. gadiem latviešu valodā izdotas vairākas juridisko terminu skaidrojošās vārdnīcas, kuru makrostruktūrā un mikrostruktūrā vērojamas būtiskas atšķirības. Līdztekus tipiskām vienvirziena vienvalodas skaidrojošām vārdnīcām ir pieejami arī izdevumi ar multilingvālas vārdnīcas elementiem, piemēram, daļai šķirkļa vārdu norādītas atbilstmes svešvalodā(-ās). Dažās vārdnīcās ir iekļauts ievads, bet citās tā nav, tāpat dažās vārdnīcās nav ietverts šķirkļa vārdu rādītājs, savukārt dažās rādītāji ir vairākās valodās, bet vēl citās ir vairāki divvalodu glosāriji. Makrostruktūras līmenī būtiska problēma ir nekonsekvence, kas netiek skaidrota vai pamatota un kuras likumsakarības nav izsecināmas no izdevuma saturā.

Būtiskas atšķirības vērojamas terminu definīciju struktūrā un redakcionālajā kvalitātē, turklāt nereti vienā un tajā pašā izdevumā. Dažkārt definīcija nesniedz minimālo informācijas apjomu, lai skaidrotu jēdziena izpratnes un lietojuma nianšes, piemēram,

¹ Tēzes izstrādātas valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropēiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Latviešu valoda laikā, telpā un sabiedrībā (LaTS)” (Nr. VPP-IZM-Letonika-2025/1-0012).

1997. gadā izdotajā „Juridisko terminu vārdnīcā uzņēmējdarbībai”: *demisija – atkāpšanās, atteikšanās no amata* (Skuja, 1997, 23).

Vārdnīcās, kurās visiem vai atsevišķiem šķirklā vārdiem norādīti etimoloģiski dati un/vai atbildes svešvalodā(-ās), konstatējama diskutabla pieeja ekvivalentu izvēlē un konkretizējošas informācijas sniedzoša marķējuma lietojumā, kā arī izvēlēta pieeja ne vienmēr ir konsekventa, piemēram, 1998. gadā izdotās „Juridisko terminu vārdnīcas” šķirklī *akreditivs*, *kredīta vēstule* iekļautas atsauces uz trim valodām: angl. *letter of credit*, lat. *accreditivus* ‘pilnvara’, vāc. *Akkreditiv* (Juridisko terminu vārdnīca, 1998, 13). Tā kā šāda informācija norādīta tikai dažos šķirklīs, būtu nepieciešams selektīvās pieejas skaidrojums. Nav saprotams arī izvēlētais atsauces valodu secības princips, turklāt etimoloģiskā informācija būtu jāsniedz vispirms un jānošķir no citvalodu atbildēm. Maldīgs ir sākotnējais priekšstats, ka 1998. gadā izdotajā vārdnīcā valodas norādītas alfabētiskā secībā; sk., piemēram, šķirklī *baltā grāmata* (fr. *Livre blanc*, angl. *White Paper*, vāc. *Weißbuch*) (Turpat, 35).

Īpašs skaidrojošo vārdnīcu kvalitātes aspekts ir svešvārdu atlase, ņemot vērā faktisko lietojuma praksi juridiskajā diskursā. Bez īpaša marķējuma līdzās bieži izmantotiem svešvārdiem vārdnīcās iekļauti svešvārdi, kas nozares tekstos nav atrodami vai kuru vienīgais lietojums konstatējams pirms gadsimta, turklāt to skaits ir bijis pavisam neliels (piem., *akcesija*, *indemnitate*, *lēģislācija*, *rambursē*). Nemarķētā veidā mēdz būt iekļautas arī neformālajai leksikai piederīgas un oficiālos nozares tekstos neizmantotas leksiskās vienības (piem., *afēra*).

Literatūra

Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik.

Skuja, V. (1997). *Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai*. Rīga: Ekonomisko reformu institūts.

Andrejs VEISBERGS

(LU Humanitāro zinātņu fakultāte)

GRAMATISKAS KONSTRUKCIJAS VAI FRAZEOLŌĢISMI? KONCEPTUĀLI UN TERMINOLŌĢISKI APSVĒRUMI

Latviešu valodā frazeolŌģijas un frazeolŌģismu jēdzieni un termini, lai arī visai jauni, nu jau gadus trīsdesmit ir nostabilizējušies, aptverot visai dažādos frazeolŌģisko konstrukciju paveidus, taču valodā ir dažas vārdkopu grupas, kuru statuss līdz šim zinātniskos pētījumos ticis apiets vai arī pieminēts pastarpināti, skaidri nepasakot, vai tie ir frazeolŌģismi (Arturs Ozols, Alīse Laua). Runa ir par īsām konstrukcijām, starp kurām samērā viegli nošķirt trīs lielas grupas:

- 1) prepozicionālie savienojumi (*pa kļuso, ar joni, uz nebedu, līdz kaklam, pie kājas*);
- 2) verba un adverbā kombinācijas (*spert vaļā, dzīvot nost, taisīt virsū, sist pušu, darīt pāri, dot pretī, sist cauri*);
- 3) strupinātie salīdzinājumi (*kā likts, kā akls, kā vējš, kā pa pieri, kā pa diegu*).

Valodas korpusi un vārdnīcas liecina, ka šajās grupās ietilpst ievērojams skaits konstrukciju – simtiem vienību, turklāt šīm frāzēm ir visai augsts lietojuma biežums. Šiem veidojumiem ir vairākas pamatiezīmes:

- 1) konstrukcijas ir īsas – visbiežāk tās veido divi vārdi (no kuriem viens ir palīgvārds);
- 2) vienību pārnēstā nozīme, metaforiskums ne vienmēr ir acīmredzams (dažām izšķirama tiešā un pārnēstā nozīme vai nozīmes, turklāt nereti pamatvārdam ir raksturīga pārnēstā nozīme(-es) arī nefrazeolŌģiskā lietojumā, kas salikumā ar palīgvārdu nemainās);
- 3) konstrukcijas nereti vērtējamas kā sarunvalodai vai slengam piederīgas.

Tas nozīmē, ka šajās vārdkopās ir vērojams kaut kas nepilnvērtīgs, salīdzinot ar „pilnasinīgiem” frazeoloģismiem, kas acīmredzot arī līcis pētniekiem izvairīties no to nepārprotamas iekļaušanas frazeoloģijas kopumā.

Ir zināms, ka frazeoloģijai raksturīgs skalārisms, ko var vērtēt arī pēc prototipu teorijas, proti, ir frazeoloģismi, kas ir centrālāki, „īstāki” (nereti, lai gan ne vienmēr pamatoti, dēvēti par idiomām), un frazeoloģismi, kas atrodas jēdziena perifērijā, turklāt jāatceras, ka frazeoloģisma jēdziens ir valodnieku radīts, tas neatspoguļo objektīvu realitāti, valodas faktus, bet uzliek definīcijas noteiktu kategorijas satvaru noteiktai valodas parādībai. Frazeoloģisma definīcijas pamatelementi ir vārdkopa, stabilitāte un pārnestā nozīme, tāpēc, ja attiecīgās vienības atbilst definīcijai, nav iemesla tās neuzskatīt par frazeoloģismiem, aizbildinoties ar to gramatisko raksturu, īsumu vai ko citu. Daudzas no šīm konstrukcijām ir pat idiomātiskākas nekā standarta frazeoloģismi. Vārdnīcās, kas bieži šādas konstrukcijas neuzrāda vispār, šie veidojumi būtu jāmarķē kā frazeoloģismi, nevis kolokācijas vai frazēmas.

Rasuolė VLADARSKIENĖ

(Lietuvių kalbos institutas, Vilniaus Gedimino technikos universitetas)

KALBINIS IR TEISINIS ADMINISTRACINĖS LIETUVIŲ KALBOS REGLAMENTAVIMAS

Administracinė kalba paklūsta dviem normų sistemoms: bendrinės kalbos ir teisės.

Administracinės kalbos kaip bendrinės kalbos atmainos norminimas. Administracinė kalba turi atitikti ir funkcinio stiliaus, ir bendrinės kalbos normas. Kalbos normas Lietuvoje pagal Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą aprobuoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Administracinės kalbos normos nuo bendrinės kalbos normų skiriasi nedaug, nes administracinės kalbos normų pagrindą sudaro bendrosios normos. Jei kalbos reiškinys neteiktinas bendrinei kalbai, paprastai jis neteiktinas ir administracinei. Tačiau administracinėje kalboje, atsižvelgiant į jos specifinius poreikius, gali būti daromos bendrinės kalbos išimtys, galimi vartoti pasakymai, kurie šiaip bendrinei kalbai yra neteiktini (pvz., pasakymai su pasenusiu vietininku – iliatyvu: *paleisti apyvarton, perduoti žinion*). Specialus administracinės kalbos rekomendacijų šaltinis yra „Kanceliarinės kalbos patarimai“ (<http://kancelariniaipatarimai.lki.lt/>).

Administracinės kalbos norminimas dokumentų rengimą reglamentuojančiuose dokumentuose. Priimant šiuos dokumentus, iš esmės atsižvelgiama į bendrinės kalbos normas. Teisės aktų rengimą, kartu šalia kitų dalykų ir jų kalbą, reglamentuoja keletas teisės aktų, iš kurių svarbiausi šie dokumentai: Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas, Teisėkūros pagrindų įstatymas, Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijos, patvirtintos Teisingumo ministro įsakymu, Dokumentų rengimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos vyriausiojo archyvaro įsakymu. Šiuose teisės aktuose dar kartą įtvirtinimas reikalavimas teisės aktuose vartoti taisyklingą bendrinę kalbą, pvz.:

„Teisės aktų projektai rengiami laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir teisės terminijos“ (Teisėkūros pagrindų įstatymo 14 str. 1 d.).

Valstybinė administracinė kalbos priežiūros sistema.

Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus sprendžia Valstybinė lietuvių kalbos komisija, kartu ji rūpinasi kalbos politikos, lietuvių kalbos tvarkymo, norminimo ir kitais reikalais. Daugelyje valstybinių institucijų įsteigtos kalbos tvarkytojų pareigybės, taip pat dauguma savivaldybių administracijų turi savo kalbos tvarkytojus. Šie specialistai šalia kitų darbų rūpinasi ir savo institucijų dokumentų kalbos kokybe. Kaip laikomasi Valstybinės kalbos įstatymo nuostatų ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų kontroliuoja Valstybinė kalbos inspekcija, kartu ji ir kuruoja savivaldybių kalbos tvarkytojų darbą.

Administracinę kalbą lyginant su kitomis kalbos atmainomis, išryškėja ypatinga jos padėtis dėl didesnio dėmesio taisyklingumui, dėl gana sutvarkytos kalbos priežiūros sistemos. Iš funkcinių stilių griežčiausios administracinio stiliaus normos, todėl administracinėje kalboje siūloma rinktis prestižines raiškos priemones (pagrindinius normų variantus). Administracinė lietuvių kalba yra viena iš prižiūrimiausių bendrinės kalbos vartojimo sričių.

Anna VULĀNE, Elita STIKUTE
(LU Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte)

JAUNIEVIESUMI METODIKĀ – TERMINI VAI NETERMINI?

Mūsdienās izglītības dokumentos, metodiskajās vadlīnijās, mācību līdzekļos un pedagogiem domātās rokasgrāmatās, kā arī projektos izstrādātajos materiālos vērojama mācību metožu un metodisko paņēmieni dažādība un bieži vien individuāli specifisks lietojums (Vulāne & Stikute, 2014) .

Mācību metode ir didaktiski pamatots skolotāja un skolēnu sadarbības veids, kas mācību procesā nodrošina sasniedzamo rezultātu, savukārt mācību paņēmieni ir skolotāja didaktiski pamatoti izraudzīts līdzeklis skolēnu darbībai vai sadarbībai konkrēta mācību uzdevuma veikšanai (Laiveniece, 2023). Pedagoģiskajā praksē arvien biežāk vērojama šo abu jēdzienu pārklšanās, jaukšana, neprecīzs lietojums.

Latviešu valodas un literatūras mācību metodikā līdztekus klasiskajām un tradicionālajām, laiku lokos pārbaudītajām metodēm un metodiskajiem paņēmieniem ienāk gan jauni paņēmieni un to nosaukumi, kas labi iekļaujas latviešu valodas sistēmā, atbilst terminu izstrādes pamatprincipiem (Baltiņš, 2007), gan arī pētnieku un pedagogu darināti metaforiski apzīmējumi un leksiskie kalki (Baldunčiks, 2008), ko nosacīti var dēvēt par *neterminiem*.

Referātā semantiski funkcionālā aspektā tiks analizēti jaunieviesumi valodas un literatūras metodikā, kas iegūti gan no izglītības dokumentiem un mācību materiāliem, gan dažādu projektu aprakstiem, skolotāju semināros, augstskolas lekcijās un ikdienas darbā konstatētiem valodas faktiem.

Termins tradicionāli ir nozarē precīzi definēts, skaidri saprotams, akadēmiski nostiprināts jēdziens ar viennozīmīgu nozīmi. *Netermins* parasti ir praksē lietots nestandarizēts apzīmējums.

Referātā skatītie *netermini* lielākoties ieviesti, tulkojot angļu valodā lietotos apzīmējumus, lai nosauktu konkrētas mācību darbības, norises un, iespējams, rosinātu skolēnu iztēli, sekmētu veicamo uzdevumu uztveri. Visbiežāk nosaukumu pamatā ir vizuālie un sadzīviskie priekšstati un metaforisks nozīmes pārnese, piemēram, *karātas, ēdienkarte, izejas biļete / karte, vārdu siena, runājošā siena, stāstu kubi, 4 stūri, stacijas, domu banka, refleksija, dziļlasīšana un tuvasijums, mīļākā ķēda, bieži un plānī jautājumi, brīnumziedīš* u. c. (Dakne, 2020; Kalniņa, b. g.; Rokasgrāmata). Raksturīgi, ka tie nepamatoti tiek dēvēti par mācību metodēm.

Jauniešiem metodikā 1) liecina par nepieciešamību, dažādojot mācību norisi, rast piemērotus apzīmējumus attiecīgo paņēmieni nosaukšanai; 2) atklāj terminrades izpratnes nepietiekamību; 3) signalizē par akūtu nepieciešamību izveidot mācību priekšmetu didaktikas terminoloģijas apakškomisiju, kas mērķtiecīgi rūpētos par nozares terminoloģiskās sistēmas izstrādi, regulāri analizējot un vērtējot jaundarījumus, konsultētu pedagogus un sekmētu neterminu izskaušanu no pedagoģiskās prakses.

Literatūra

Baldunčiks, J. (2008). Terminoloģiskie mutanti mūsdienu latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 3, 26–37.

Baltiņš, M. (2007). Terminoloģijas procesa normatīvā bāze: esošais un vēlamais. *Latviešu valoda – pastāvīgā un mainīgā. Valsts valodas komisijas raksti*, 3, 32–53.

Dakne, I. (2020). *Runājošā siena. Pirmskolas izglītības iestādes „Ķipari” piemērs*. Metodiskie dārgumi. Digitālo mācību līdzekļu platforma. Pieejams <https://www.metodiskiedargumi.lv/raksts.php?id=96>.

Kalniņa, L. (b. g.). *Izejas karte*. Mācību materiāli. (Pamatskola). Pieejams <https://macibumateriali.lv/product/izejas-karte/>; skatīts 30.01.2026.

Laiveniece, D. (vad.). (2023). *Izglītības terminu skaidrojošā tiešsaistes vārdnīca*. Pieejams <https://termini.gov.lv/kolekcijas/131>.

Rokasgrāmata – *Pedagogu plānošanas prasmes kompetencēs balstītā izglītībā*. Rokasgrāmata. (b. g.). Pieejams <https://sites.google.com/valmier.edu.lv/rokasgramata/s%C4%81kums>; skatīts 30.01.2026.

Vulāne, A., & Stikute, E. (2014). Modern didactic terms in the content of Latvian language and literature studies. In *Sabiedrība, integrācija, izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, I*. Rēzekne: Rēzeknes Akadēmija, 324–335. Pieejams <https://doi.org/10.17770/sie2014vol1.785>.

Palmira ZEMLEVIČIŪTĖ

(Lietuvių kalbos institutas)

PIRMOJO LIETUVIŠKO PSICHIATRIJOS VADOVĖLIO „ĮVADAS Į PSICHIATRIJĄ“ (1935) ASMENŲ PAVADINIMAI, REIŠKIAMI KORELIACINIAIS PRIESAGŲ VEDINIAIS

Pranešime kalbama apie psichinių sutrikimų turinčių asmenų skolinčius pavadinimus – koreliacinius priešagų vedinius, vartojamus žymaus tarpukario Lietuvos psichiatro Juozo Blažio (1890–1939) parašytame vadovėlyje „Įvadas į psichiatriją“ (1935), aptariamai jų vedybos ypatumai.

Koreliaciniu laikomas darinys, kuris turi bendrą šaknį (kamieną) su kitu kalboje funkcionuojančiu skolinčiu žodžiu ir kuris sąlygiškai gali būti darybiškai skaidomas (žr. Stundžia & Inčiuraitė-Noreikienė, 2022, 241–242; Miliūnaitė, 2024, 182; plačiau žr. DLKG, 1994, 123; Urbutis, 2009, 292–293).

Pagal pamatinių žodžių, su kuriais gali koreliuoti kalbamieji vediniai, skaičių skiriamos 2 koreliacinių vedinių grupės: 1) priešagų vediniai su galimu vienu pamatavimu, pvz.: *isterikas* (: *isterija*), *katatonikas* (: *katatonija*), *sadistas* (: *sadižmas*), *šizofrenikas* (: *šizofrenija*) ir kt., 2) priešagų vediniai su galimu dvejopu (dažniausiai) pamatavimu, pvz.: *halicinant* (: *halucinacija* / *halicinuoti*), *kokainistas* (: *kokainizmas* / *kokainas*), *venerikas* (: *venerinis* / *veneriškas* / *Venera*) ir kt. Yra ir tokių vedinių, kurių pamatavimas problemiškas, nes pamatiniai žodžiai neaiškūs.

Nustatyta, kad vadovėlyje rasti psichinių sutrikimų turinčius asmenis įvardijantys koreliaciniai priešagų vediniai greičiausiai būsią gatavi pasiskolinti iš kitų kalbų šaltinių, kuriais J. Blažys rėmėsi rašydamas savo vadovėlį, tik pritaikant jų formą prie lietuvių kalbos gramatinės sistemos. Nors neatmestina galimybė, kad kai kurie vediniai

galėtų būti sukurti ir paties vadovėlio autoriaus pagal analogijas.

Išaiškėjo, kad daugeliu atvejų asmuo yra pavadinamas pagal ligą, kuria jis serga, liguistą būseną, sutrikimą. Tad galima teigti, kad konceptualusis ryšys tarp asmens ir jo būklės daro įtaką terminų darybos procesui – lemia naujo termino atsiradimą.

Literatūra

DLKG – Ambrazas, V. (red.). (1994). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Miliūnaitė, R. (2024). Daiktavardžiai su priesaga *-istas, -ė* variantiškumo, normų ir dabartinės bendrinės lietuvių kalbos substandartizacijos aspektu. *Acta Linguistica Lithuanica*, 91, 175–195. Prieiga <https://doi.org/10.35321/all91-07>.

Stundžia, B., & Inčiuraitė-Noreikienė, L. (2022). Vardažodinių hibridinių priesagų vedinių, pavadinančių asmenis, ir bendrašaknių skolinių konkurencija dabartinėje lietuvių kalboje. *Baltistica*, 57(2), 239–261. Prieiga <https://doi.org/10.15388/Baltistica.57.2.2486>.

Urbutis, V. (2009). *Žodžių darybos teorija* (2-asis leid.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Evelīna ZILGALVE

(Latvijas Universitāte)

PARTIKULA VIEN IZTEIKUMĀ: APKAIME, KOMUNIKATĪVĀ STRUKTŪRA, VALODAS KULTŪRA

Partikula *vien* līdzās *tikai, tik* un *vienīgi* ir ierobežojuma partikula (Kalnača & Lokmane, 2021; Breņķe, 2015; Kalnača, 2013; Paegle, 2003; Kalme, 2001; Porīte, 1959), kas sastopama rakstu valodā jau kopš 16. gadsimta (Porīte, 2007, 338). Partikulas *vien* aprakstā gramatikās minēts, ka tā niansē patstāvīgu vārdšķiru vārdus, piemēram, lietvārdu, apstākļa vārdu, vietniekvārdu:

(1) *Gramatisko likumu zināšanas vien nenodrošina gramatiski pareizu teikumu veidošanu* (LVK2022);

(2) *Apņemos mācīties, cik vien ir manos spēkos* (LVK2022);

(3) *Katram skolēnam kognitīvie procesi noris viņam vien raksturīgā tempā* (LVK2022).

Nereti partikula sastopama arī aiz saikļa vārdiem:

(4) *Kad vien iespējams, viņa vienmēr cenšas otru paslavēt un motivēt* (LVK2022);

(5) *Ja vien šī luga kādreiz vēl nokļūs uz skatuves, tad šī loma tev jāspēlē* (LVK2022).

Partikula ir viens no gramatiskajiem līdzekļiem, kas var norādīt uz uzsvērtu tēmas vai rēmas elementu (Kalnača & Lokmane, 2021; Zilgalve, 2021; Saulīte et al., 2016; Valkovska & Lokmane, 2015; Lokmane, 2010). Kā rāda piemēri, tās novietojums ir saistīts ar izteikuma komunikatīvo struktūru: paskaidrodama kādu tēmas vai rēmas vairākvārdu elementu, partikula var būt novietota arī šī elementa priekšā, sevišķi tad, ja tā attiecas vai nu uz saliktu teikuma locekli, vai vienlīdzīgiem teikuma locekļiem:

(6) *.. no 2005. gada oktobra līdz 2006. gada septembrim tiesām uzticējās vien 32 procenti iedzīvotāju* (LVK2022);

(7) *No vecās mājas palikušas vien ārsienas un jumts* (LATE mediji).

Sāds lietojums no valodas kultūras viedokļa gan atzīts par kļūdainu (sk. Porīte, 1959; Lepika, 1965; Strazdiņa, 1987; Freimane, 1993; Brenķe, 2015), jo atšķirībā no pārējām ierobežojuma partikulām *vien* teorētiskajā literatūrā minēta kā postpozitīva partikula, kuras vieta teikumā aiz niansējamā vārda ir stingri noteikta.

Kā rāda valodas dotumi „Nacionālajā korpusu kolekcijā”, prepozitīva *vien* lietojums atrodams kā runātos, tā rakstītos tekstos:

(8) *Bet tagad kūrorta godības druskas palikušas vien Jaunķemeros* (LATE mediji);

(9) *.. šonedēļ gaisa temperatūra lielākoties būs augstāka par 0 grādiem. Vien naktīs, debesīm skaidrojoties, gaidāms neliels sals ..* (LVK2022);

(10) *Ance dod vien ideju, kur meklēt un ko meklēt* (Tīmeklis2020).

Referātā analizēta partikulas *vien* apkaime izteikumā, tās nozīme izteikuma komunikatīvajā struktūrā un aplūkots tās prepozitīvais un postpozitīvais lietojums, balstoties uz „Nacionālās korpusu kolekcijas” datiem.

Avoti un literatūra

Brenķe, I. (2015). Partikulas. In D. Nītiņa, & J. Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 669–678.

Freimane, I. (1993). *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne.

Kalme, V. (2001). *Nelokāmāmās vārdšķiras latviešu literārajā valodā*. Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija.

Kalnača, A., & Lokmane, I. (2021). *Latvian Grammar*. Rīga: University of Latvia Press. Pieejams <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>.

LATE mediji – Auziņa, I., Dargis, R., Levāne-Petrova, K., Auziņa, A., Saulīte, B., Ļaksa-Timinska, I., Gailīte, E., Nešpore-Bērzkalne, G., Rābante-Buša, G., Pokratniece, K., & Klints, A. (2024). LATE-media (LATE-mediji). *CLARIN-LV digitālā bibliotēka*. Pieejams <http://hdl.handle.net/20.500.12574/114>; skatīts 20.01.2026.

Lepika, M. (1965). Par partikulu *vien* un tās vietu teikumā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 1, 128–132.

Lokmane, I. (2010). Vārdu secības funkcijas latviešu valodā. In A. Kalnača (red.), *Latvistika un somugristika Latvijas Universitātē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 59–68.

LVK2022 – Levāne-Petrova, K., Darģis, R., Pokratniece, K., & Lasmanis, V. J. (2022). Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss (LVK2022). *CLARIN-LV digitālā bibliotēka*. Pieejams <http://hdl.handle.net/20.500.12574/84>; skatīts 20.01.2026.

Paeģle, Dz. (2003). *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. Rīga: Zinātne.

Porīte, T. (1959). Partikulas. In E. Sokols (atb. red.), *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, I: Fonētika un morfoloģija*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 778–801.

Porīte, T. (2007). Partikulas. In K. Pokratniece (atb. red.), *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Nelokāmās vārdšķiras*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 310–343.

Saulīte, B., Auziņa, I., & Levāne-Petrova, K. (2016). Teikuma priekšmeta, izteicēja un papildinātāja novietojums teikumā un teikuma intonācija latviešu valodā. *Gramatika un saziņa. Valoda: nozīme un forma*, 7, 209–219. Pieejams <https://doi.org/10.22364/VNF.7.17>.

Strazdiņa, V. (1987). Partikula *vien* modes tērpā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 23, 60–64.

Tīmeklis2020 – *Latviešu valodas tīmekļa korpuss*. (b. g.). Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams <https://korpuss.lv/id/T%C4%ABmeklis2020>; skatīts 20.01.2026.

Valkovska, B., & Lokmane, I. (2015). Vienkārša teikuma komunikatīvā struktūra. In D. Nītiņa, & J. Grigorjevs (red.), *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 774–800.

Zilgalve, E. (2021). Partikula *vien* izteikuma struktūrā. *XIII Starptautiskais baltistu kongress „Baltu valodas laikā un telpā”. Referātu tēzes*. Pieejams <https://dspace.lu.lv/server/api/core/bitstreams/ff111261-3525-45f8-b05e-acbc87a8d071/content>.

IZTULKOT SEVI LATVISKI. LATGALIEŠU MŪSDIENU LITERATŪRA LATVIEŠU LITERĀRAJĀ VALODĀ

Valsts valodas likumā latgaliešu rakstu valoda definēta kā saglabājams, aizsargājams un attīstāms vēsturisks latviešu valodas paveids, un, piemēram, Valsts Kultūrkapitāla fonda projektu konkursu nolikumā norādīts, ka Literatūras nozare atbalsta oriģinālliteratūras darbu tapšanu un izdošanu latgaliešu rakstu valodā. Tāpat ik gadus latgaliešu rakstu valodā iznāk vairākas grāmatas un regulāri tiek sagatavoti literāri darbi, ko publicē, piemēram, portāls lakuga.lv (tikai latgaliski) un mēnešraksts „Avīzes Nosaukums”, kurā bez iebildumiem tiek pieņemtas publikācijas gan latviski, gan latgaliski. Tomēr mūsdienās Latvijas medijos joprojām ir salīdzinoši maz tekstu latgaliešu rakstu valodā.

Autori, kas iesniedz publicēšanai tekstu latgaliski, nereti saskaras ar izdevumu redaktoru prasību iesniegt tekstu latviešu literārajā valodā. Kā galvenie argumenti tiek minēti, piemēram, šādi:

- medija auditorija, kas lasa latviešu literārajā valodā;
- pašu latgaliešu neprasme un nevēlēšanās lasīt latgaliešu rakstu valodā;
- redakcionālas problēmas: redaktoru neinformētība par latgaliešu literatūras kontekstu un nespēja novērtēt latgaliski iesniegta teksta literāro kvalitāti;
- trūkst redaktoru un korektoru, kam ir zināšanas par latgaliešu rakstu valodu;
- finansējuma problēmas – nepieciešamība algot latgaliešu rakstu valodas speciālistus.

Paralēlu tekstu tapšana abās latviešu valodas rakstu tradīcijās ir saistāma galvenokārt ar centieniem sasniegt plašāku auditoriju.

Pēc izdevēja iniciatīvas vienā grāmatā var tikt iekļauti un sagatavoti izdošanai divi paralēli teksti, piemēram, Lauras Melnes grāmatā bērniem „Babys duorzā. Kā es negāju bērnudārzā” (2026) ir teksts gan latgaliski, gan latviski. Tāpat izdevējs paralēli var sagatavot, rediģēt un izdot divus teksta variantus atsevišķās grāmatās, piemēram, Alda Bukša kriminālromāns „Brāļi” (2020, 2021) un „Bruoli” (2020, 2024).

Sarežģītāk ir gadījumos, kad medija redaktors publicēšanai pieprasa tekstus tikai latviešu literārajā valodā. Piemēram, Ilzes Spergas stāsts „Mam”, kas oriģinālā ir latgaliski, žurnālā „Domuzīme” (2023, Nr. 5) publicēts latviešu literārajā valodā Anneles Slišānes pārlikumā, bet latgaliešu rakstu valodā, turklāt nerediģētā veidā pieejams tikai žurnāla tīmekļvietnē tiešsaistē. Arī Valentīna Lukaševiča dzeja „Pēdas nava svētas” literatūras un filozofijas žurnālā „Punctum” publicēta latviešu literārajā valodā, un par to atdzejotājs Kārlis Vērdiņš raksta: „[...] pārējie Latvijas lasītāji mēdz aizbildināties, ka lasīt latgaliski ir pārāk grūti. Mēģinot rast izeju no šīs situācijas, tapa šie atdzejojumi latviešu literārajā valodā” (Lukaševičs, 2021).

Referātā skatīti galvenie šādu paralēlo tekstu rašanās iemesli un to pārlikšanas un rediģēšanas problēmas: literārās normas un izlokšnes robežas tekstā, nepārlicamas vārdu spēles, abu teksta paralēlo variantu autoru un redaktoru valodas resursu nepārzināšana un nepietiekamība, leksikas neatbilstmes, tostarp problēmas ar toponīmu un antroponīmu paralēlu atveidi. Atsevišķu uzmanību pelna autoru, kas kļūst paši par savu tekstu pārlicējiem, jaunrades radītie riski un šo paralēlo tekstu saturiskās neatbilstmes. Jāatzīmē, ka trūkst tādu speciālistu, kas vienlīdz labi pārzina gan latviešu literārās valodas, gan latgaliešu rakstu valodas pareizrakstības normas un spēj paralēlajos tekstos izmantot dažādu latviešu valodas dialektu iezīmes un izlokšņu īpatnības, piemēram, latgaliešu rakstu valodā tapušā tekstā atpazīstot un latviešu literārās valodas teksta variantā atveidojot tiešajā runā lietotu augšzemnieku dialekta izlokšni, kas var tikt izmantota kā personāžu raksturojošs literārs paņēmieni.

Paralēlie teksti abās latviešu valodas rakstu tradīcijās ir interesanta parādība mūsdienu kultūrā un veicina latviešu valodas bagātināšanos, reizē sekmē latgaliešu literatūras procesu un tekstu pieejamību. Šie paralēlie teksti nākotnē var tikt izmantoti latgaliešu valodas rīku un resursu izstrādē.

Literatūra

Lukaševičs, V. (05.03.2021.). Pēdas nava svētas. (K. Vērdiņa priekšvārds). *Punctum*. Pieejams <https://www.punctummagazine.lv/2021/03/05/pedas-nava-svetas/>.